

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Perhekuntoutuksen arviointijakson mallin kehittäminen Paasikiven Nuorisokylässä

Tarnanen, Elina

2017 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Perhekuntoutuksen arviointijakson mallin kehittäminen
Paasikiven Nuorisokylässä

Tarnanen, Elina
Sosionomikoulutus
Opinnäytetyö
Tammikuu 2017

Elina Tarnanen

Perhekuntoutuksen arviointijakson mallin kehittäminen Paasikiven Nuorisokylässä

Vuosi 2017

Sivumäärä 76

Tämä opinnäytetyö oli työelämälähtöinen kehittämishanke, jonka toimeksiantajana oli Paasikiven Nuorisokylä. Toiminnallisen opinnäytetyön tarkoituksena oli kehittää Paasikiven Nuorisokylän perhekuntoutuksessa tehtävää arviointityötä. Tavoitteena oli kehittää perhekuntoutuksen arviointijakson malli ja siihen ohjeistava kansio työntekijöiden käyttöön. Opinnäytetyö toteutettiin tiiviissä yhteistyössä Paasikiven Nuorisokylän perhekuntoutuksen työntekijöiden kanssa. Opinnäytetyön viitekehyksenä ovat lastensuojelun arviointityö sekä lapsi- ja perhekeskeinen perhekuntoutus, jossa korostuu voimavara- ja tukitoimien työsken- tely.

Toteutin opinnäytetyön toiminnallisena kehittämishankkeena. Keräsin tietoa arviointijakson mallin kehittämiseen haastatteleamalla Paasikiven Nuorisokylän perhekuntoutuksen työntekijöitä, Paasikiven Nuorisokylän johtajaa sekä yhden kunnan viittä lastensuojelun sosiaalityöntekijää. Haastattelut toteutin pääasiassa teemahaastattelun mukaisina ryhmähaastatteluina. Lisäksi toteutin yhden parihaastattelun ja yhden yksilöhaastattelun. Perhekuntoutuksen työntekijät osallistuivat kehittämistyöhön myös haastatteluiden ulkopuolella. Lisäksi tutustuin lastensuojelun arviointityöhön liittyvään kirjallisuuteen ja käytössä oleviin lastensuojelun arviointimenetelmiin, joita hyödynsin kehittämistyössä.

Opinnäytetyön tuotoksena valmistui perhekuntoutuksen arviointijakson malli ja sitä ohjeistava kansio Paasikiven Nuorisokylän perhekuntoutuksen työntekijöiden käyttöön. Ohjeistava kansio sisältää kuvauksen arviointijaksosta, ohjeistuksen arviointitapaamisten toteuttamiseen, arviointijaksolla käytettävät menetelmät, työntekijöiden roolit arviointityössä sekä kuvauksen yhteistyöstä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa. Opinnäytetyön tavoite, perhekuntoutuksen arviointijakson mallin kehittäminen, saavutettiin. Perhekuntoutuksen työntekijät olivat tyytyväisiä valmiiseen malliin sekä ohjeistavaan kansioon. Arviointijakson mallia on tarkoitus muokata jatkossa käytössä esiin nousevien tarpeiden mukaan. Arviointimallin toimivuutta olisi hyvä arvioida tarkemmin vuoden kuluttua sen käyttöön ottamisesta.

Asiasanat: lastensuojelu, perhetyö, perhekuntoutus, arviointityö, lapsikeskeisyys, perhekeskeisyys, voimavarakeskeisyys

Elina Tarnanen

Developing a model of a family rehabilitation evaluation period in Paasikivi Youth Village

Year	2017	Pages	76
------	------	-------	----

This thesis is a workplace-oriented development project, which was commissioned by the Paasikivi Youth Village. The purpose of this thesis was to develop the evaluation work done in the family rehabilitation unit in the Paasikivi Youth Village. The aim was to develop a model of a family rehabilitation evaluation period and an instructive folder available for employees. The thesis was conducted in close cooperation with the family rehabilitation workers of Paasikivi Youth Village. The framework of the thesis was evaluation of work done in child welfare as well as child and family-oriented family rehabilitation, with an emphasis on resource-based work.

I carried out the thesis as a functional development project. I collected information interviewing the Paasikivi Youth Village family rehabilitation workers, the Director of the Paasikivi Youth Village and one of the city's child welfare social workers. I carried out the interviews mainly in the form of a group interview. Family rehabilitation employees participated in the development work also outside the interviews. In addition, I studied literature of the evaluation work done in child welfare and this information I used for development purposes.

The result of the development project was a model of a family rehabilitation evaluation period with instructions for employees. The instructional folder contains a description of the evaluation period, guidelines for implementing the evaluation meetings, the methods to be used in evaluation work, the roles of employees and a description of cooperation with the social worker responsible for the child's affairs. The aim of the thesis, the development of a model of family rehabilitation evaluation period, was achieved. Family rehabilitation workers were satisfied with the model and the instructional folder. The model is intended to be modified in the future use of emerging needs. It would be useful to assess the functionality of the model more precisely one year after introduction.

Keywords: child welfare, family work, family rehabilitation, evaluation work, child-centered, family-centered, resource-based

Sisällys

1	Johdanto.....	7
2	Perhetyö ja perhekuntoutus osana lastensuojelua.....	8
2.1	Lastensuojelun avohuollon tukitoimet	8
2.2	Perhetyö ja perhekuntoutus.....	9
2.3	Kehittämishankkeen kohdeorganisaatio.....	10
2.4	Perhekuntoutuksen viitekehys Paasikiven Nuorisokylässä	11
2.4.1	Lapsikeskeisyys	12
2.4.2	Perhekeskeisyys	14
2.4.3	Voimavarakeskeisyys.....	15
3	Arviointityön kehittäminen perhekuntoutuksessa	15
3.1	Lastensuojelun arviointityö	15
3.2	Perhekuntoutuksen arviointityön menetelmiä Paasikiven Nuorisokylässä	18
3.2.1	Vanhemmuuden roolikartta®	18
3.2.2	Vahvuus- ja huolimittari perhetyössä.....	19
3.2.3	Perhearviointimenetelmä.....	20
3.2.4	Masennuksen, ahdistuksen ja päihteiden käytön kartoittaminen.....	21
4	Toiminnallisen opinnäytetyön toteuttaminen.....	22
4.1	Kehittämishankkeen tarkoitus ja tavoitteet.....	22
4.2	Kehittämismenetelmät	23
4.3	Kehittämistyön prosessi	24
5	Haastattelujen tulokset.....	26
5.1	Ensimmäiset haastattelut Paasikiven Nuorisokylässä	26
5.1.1	Arviointijakson tavoitteet ja viitekehys	26
5.1.2	Arviointijakson osa-alueet ja menetelmät.....	27
5.1.3	Arviointijakson rakenne ja muita arviointijaksoon liittyviä asioita	29
5.2	Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden haastattelu.....	30
5.3	Toinen haastattelu Paasikiven Nuorisokylässä	32
5.4	Toimintaterapeutin haastattelu	33
6	Perhekuntoutuksen arviointijakso.....	34
6.1	Perhekuntoutuksen arviointijakson malli	34
6.2	Yleistä arviointijaksosta	35
6.3	Arviointijakson prosessi	36
6.4	Työntekijöiden roolit	38
6.5	Yhteistyö lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa	39
7	Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	40
8	Pohdinta ja arviointi.....	41
	Lähteet	45

Liitteet.....	49
---------------	----

1 Johdanto

Opinnäytetyön taustalla oli tarve kehittää Paasikiven Nuorisokylän perhekuntoutusyksikössä tehtävää arviointityötä. Paasikiven Nuorisokylän johtaja ja vastaava perheohjaaja esittivät idean, että toteuttaisiin opinnäytetyöni kehittämishankkeena, jonka konkreettisena tuotoksena laadittaisiin kirjallinen malli perhekuntoutuksen alkuun sisältyvää arviointijaksoa varten. Perhekuntoutuksen arviointityössä oli käytössä erilaisia lomakkeita ja arviointimenetelmiä, mutta arviointityötä oli tarve päivittää ja luoda yhtenäinen arviointijakson malli. Kirjallisen arviointijakson mallin avulla voidaan lisätä arviointityön yhdenmukaisuutta, avoimuutta ja helpottaa työntekijöiden arviointityön tekemistä. Lahtinen (2015) on tehnyt Paasikiven Nuorisokylälle kiireellisesti ja avohuollon tukitoimena sijoitettujen asiakkaiden arviointityön mallin. Paasikiven Nuorisokylän työntekijät ovat kokeneet kirjallisen arviointityön mallin ja ohjeistavan kansion hyväksi työvälineeksi kiireellisesti ja avohuollon tukitoimena sijoitettujen lasten ja nuorten arviointityössä. Paasikiven Nuorisokylän johtaja ja vastaava perheohjaaja olivat sitä mieltä, vastaavanlainen malli olisi hyödyllinen perhekuntoutuksen arviointijakson työskentelyssä.

Arviointityö on keskeisenä kehittämiskohteena myös valtakunnallisesti. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE-ohjelma) yhtenä tavoitteena on lapsen ja perheen tilanteen ja tuen tarpeiden monitoimijaisen arviointimallin rakentaminen. (Petrelius, Tulensalo, Jaakola & Hietamäki 2016, 5.) Arviointityötä tehdään koko lastensuojelun asiakasprosessin ajan. Tarkoituksena on, että kokonaisvaltainen ymmärrys ja tieto lapsen tilanteesta ja tuen tarpeista lisääntyy lastensuojelun työskentelyn edetessä. (Petrelius ym. 2016, 6-7.)

Opinnäytetyön tarkoituksiksi muodostui Paasikiven Nuorisokylän perhekuntoutuksessa tehtävän arviointityön kehittäminen. Tavoitteena oli kehittää perhekuntoutuksen arviointijakson malli ja siihen ohjeistava kansio työntekijöiden käyttöön. Tein kesällä 2016 opintoihini kuuluvan kehittämistyön harjoittelujakson Paasikiven Nuorisokylän perhekuntoutusyksikössä ja kesän aikana pohdimme työntekijöiden kanssa Paasikiven Nuorisokylää palvelevaa opinnäytetyön aihetta. Arviointijakson mallin ja siihen ohjeistavan kansion kehittäminen kiinnostivat minua heti. Koin arviointityön kehittämiseen liittyvän aiheen tärkeäksi. Opinnäytetyötä tehdessä minulla oli mahdollisuus oppia sekä lastensuojelun arviointityöstä että työelämälähtöisestä kehittamisestä.

Opinnäytetyön prosessi alkoi elokuussa 2016. Valmis perhekuntoutuksen arviointijakson malli ja siihen ohjeistava kansio luovutettiin Paasikiven Nuorisokylälle tammikuun alussa 2017. Kehittämistyötä tehtiin haastatteleamalla Paasikiven Nuorisokylän johtajaa, perhekuntoutuksen työntekijöitä sekä erään kunnan viittä lastensuojelun sosiaalityöntekijää. Pääasiallisena haas-

tattelumenetelmänä oli teemahaastattelun mukainen ryhmähaastattelu. Lisäksi toteutin yhden parihaastattelun ja yhden yksilöhaastattelun. Perhekuntoutuksen työntekijät osallistuivat kehittämistyöhön myös haastatteluiden ulkopuolella. Kehittämistyössä oli keskeistä aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen perehtyminen. Opinnäytetyön viitekehyksen muodostavat lastensuojelun arviointityö sekä lapsi- ja perhekeskeinen perhekuntoutus, jossa korostuu voimavaralähtöinen työskentely. Valmis perhekuntoutuksen arviointijakson malli on tämän raportin liitteenä (Liite 6).

2 Perhetyö ja perhekuntoutus osana lastensuojelua

2.1 Lastensuojelun avohuollon tukitoimet

Lapsen oikeuksista säädetään Suomen perustuslaissa (11.6.1999/731) ja kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Merkittävä lapsen oikeuksien määrittäjä on Yhdistyneiden Kansakuntien lapsenoikeuksien sopimus. Jäsenmailla on vastuu toteuttaa sopimuksen mukaisia lapsille kuuluvia ihmisoikeuksia. Sopimuksen neljä yleisperiaatetta ovat syrjimättömyys (artikla 2), lapsen edun huomioiminen (artikla 3), oikeus elämään ja kehittymiseen (artikla 6) ja lasten näkemysten kunnioittaminen (artikla 12). (Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja 2011, 27,37,71,119.)

Lastensuojelutyötä ohjaa lastensuojelulaki (417/2007). Lastensuojelulain (417/2007) 1 §:n mukaan lailla pyritään turvaamaan lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. 2 §:n mukaan ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista on lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla, joita viranomaisilla on velvollisuus tarvittaessa tukea lasten kasvatuksessa. Tavoitteena on tarjota tukea mahdollisimman varhain.

Lastensuojelulain (417/2007) 3 §:n mukaista lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua toteutetaan lapsen ja perheen ollessa lastensuojelun asiakkaina. Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua ovat asiakassuunnitelman tekeminen, avohuollon tukitoimien järjestäminen, lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvien sijaishuollon ja jälkihuollon järjestäminen. Ehkäisevää lastensuojelua (417/2007, 3 a §) järjestetään lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi silloin, kun lapsi tai perhe ei ole lastensuojelun asiakkaana. Ehkäisevään lastensuojeluun sisältyvää tukea ja erityistä tukea järjestetään esimerkiksi koulussa, päiväkodissa, neuvolassa sekä muissa kunnan palveluissa.

Lastensuojelulain (417/2007) 34 §:n mukaan avohuollon tukitoimia on järjestettävä viipymättä, jos lastensuojelun tarve on todettu. Lastensuojelun tulee vastata paikallista tarvetta, minkä vuoksi tarjottavat avohuollon tukitoimet vaihtelevat kunnittain (Taskinen 2010, 71).

Lastensuojelulain (417/2007) 36 §:n mukaan avohuollon tukitoimia on järjestettävä lapsen ja

perheen tuen tarpeeseen perustuen. Avohuollon tukitoimet voivat olla mm. tukea lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittämiseen, hoito- ja terapiapalveluja lapsen kuntoutumisen edistämiseksi, tehostettua perhetyötä tai perhekuntoutusta.

2.2 Perhetyö ja perhekuntoutus

Perhetyö on perheiden hyvinvoinnin ja itsenäisen toimintakyvyn lisäämiseen tähtäävää työtä. Perhetyötä järjestetään kunnissa eri tavoin sosiaalitoimen, neuvolan, koulun, varhaiskasvatuksen tai perhekeskuksen toiminnan yhteydessä. (Perhetyö 2015.) Perhetyötä tekevät monen alan ammattilaiset ja sitä tehdään aiempaa enemmän (Heino 2013, 101). Tässä opinnäytetyössä perhetyöllä tarkoitetaan lastensuojelussa tehtävää perhetyötä.

Perhetyötä pyritään järjestämään mahdollisimman varhain, jotta perheen ongelmat eivät ehdi kasvaa suuriksi (Perhetyö 2015). Perhetyötä on mahdollista saada sosiaalihuoltolain (1301/2014) 18 §:n perusteella, jolloin perhe ei ole lastensuojelun asiakkaana. Lastensuojelun asiakkaille voidaan järjestää tehostettua perhetyötä. Perhetyö on aina tavoitteellista ja suunnitelmallista. Työn avulla voidaan mm. tukea vanhemmuutta, ohjata vanhempia lasten hoidossa ja kasvatuksessa, vahvistaa perheen arkirytmiiä tai yhdessä laajentaa perheen sosiaalista verkostoa. Keskeistä on perheen omien voimavarojen vahvistaminen ja perheen sisäisen vuorovaikutuksen parantaminen. Perhetyötä tehdään pääasiassa kotikäynneillä perheen kotona. Työtä tehdään keskustelemalla ja erilaisin menetelmin perheen tarpeista lähtien. (Perhetyö 2015.)

Perhekuntoutukselle ei ole tarkkaa määritelmää lainsäädännössä (Kumpulainen & Valkonen 2005). Perhekuntoutusta voidaan pitää yhtenä perhetyön muotona (Heino, Berg & Hurtig 2000, 188). Perhekuntoutusta voidaan järjestää lastensuojelulain (417/2007) 36 §:n mukaisena avohuollon tukitoimena. Perhekuntoutus tapahtuu pääasiassa laitossympäristössä, mikä erottaa sen kotiin tehtävästä perhetyöstä. Perhekuntoutus on perheelle vapaaehtoista ja sitä on tarjolla sekä päivämuotoisena että ympärivuorokautisena kuntoutuksena. (Perhekuntoutus 2016.)

Perhekuntoutusta voidaan järjestää eri vaiheissa lastensuojelun prosessia (Perhekuntoutus 2016). Lapsen sijoitus avohuollon tukitoimena perhekuntoutusyksikköön yhdessä vanhemman, huoltajan tai muun lapsen kasvatuksesta ja hoidosta vastaavan henkilön kanssa tehdään lastensuojelulain (417/2007) 37 §:n perusteella. Lain 37 a §:n mukaan sijoitukselle on määriteltävä tavoitteet ja arvioitava sen kesto. Huoltajan oikeudet säilyvät lapsen vanhemmilla tai huoltajilla sijoituksen aikana ja he voivat halutessaan keskeyttää sijoituksen (Taskinen 2010, 72). Avohuollon työskentelyn lisäksi perhekuntoutus sopii hyvin huostaanoton lopettamisen aikaiseen työskentelyyn. Perhekuntoutusta voidaan järjestää myös raskaana olevalla päihde-

riippuvaiselle äidille syntyvän lapsen terveyden turvaamiseksi. (Perhekuntoutus 2016.) Perhekuntoutuksen tavoitteena voi olla myös perheen tilanteen arviointi ja perheen tuen tarpeiden täsmentäminen. Kun avohuollon muut työmuodot on kokeiltu, voi perhekuntoutus toimia viimeisenä selvityksenä erilaisista auttamisvaihtoehdoista tai sillä voidaan tukea hyvän sijoitusprosessin alkua. (Hurtig 2010, 239-240.)

Kuntoutus käsitteenä sisältää tulevaisuuteen suuntautuvan näkemyksen, ihmisten voimavarojen löytymisen ja ratkaisukeskeisen ajattelun. Yleisesti kuntoutuksella tarkoitetaan tavoitteellista toimintaa ja tukitoimenpiteitä, joilla pyritään parantamaan henkilön toimintakykyä ja osallisuutta omassa elämässään. Kuntoutuksen perustana on aina suunnitelma. (Pärnä 2010, 41.) Kuntoutus nähdään usein myös ihmisen ja ympäristön välisen suhteen muutoksena (Kuntoutuskeskus 2002, ks. Pärnä 2010, 42). Tällaisessa kuntoutusajattelussa ihmiset nähdään yhteisöllisinä ja osana ympäristöään. Tukemalla ihmisten osallistumista myös kuntoutuminen mahdollistuu. Perhekuntoutus on siirtynyt yhä enemmän lähemmäksi perheen arkea ja perheen omaa toimintaympäristöä. Perhekuntoutuksessa hyödynnetään ammattilaisten asiantuntijuuden lisäksi perheen omaa asiantuntijuutta. Tavoitteita asetettaessa pyritään aina huomiomaan perheen tilanne kokonaisvaltaisesti. (Pärnä 2010, 42-45.)

Perhekuntoutuksessa perhe nähdään systeeminä, jossa kaikki jäsenet vaikuttavat perhesysteemin toimintaan. Tähän liittyy keskustelua perheenjäsenten välisistä suhteista ja niihin liittyvistä oikeuksista ja velvollisuuksista. Kaikki perheenjäsenet osallistuvat yhteisten tavoitteiden asettamiseen. Arkea lähdetään parantamaan erityisesti lasten oikeuksien ja tarpeiden näkökulmasta. Onnistumisen kannalta on tärkeää, että perhe pystyy toimimaan yhdessä ja heillä on rohkeutta käsitellä myös vaikeita asioita. Hyvä yhteistyö lähettävän tahon kanssa on auttaa tavoitteisiin pääsemisessä. Lähettävän tahon asettamat tavoitteet tukevat perhekuntoutuksessa asetettavia tavoitteita. Perhekuntoutuksen onnistumisen näkökulmasta tärkeitä elementtejä ovat kuntoutuksen tavoitteiden läpinäkyvyys, jatkuvuuden ja saavutettujen onnistumisten siirtyminen arkeen, lapsikeskeisyys sekä työskentelyn jatkuva arviointi. Perheeltä vaaditaan rohkeutta ottaa esiin huolet ja vaikeat asiat. Kuntoutusprosessin alku on kriittinen vaihe onnistumiselle. (Hurtig 2010, 242-249.)

2.3 Kehittämishankkeen kohdeorganisaatio

Paasikiven Nuorisokylä on Keravan keskustan läheisyydessä sijaitseva lastensuojelun yksikkö. Toiminnasta vastaa Paasikiven Nuorisokylän Säätiö, joka on voittoa tavoittelematon yleishyödyllinen yhteisö. Paasikiven Nuorisokylällä on pitkä historia lastensuojelutyössä. Vuonna 1940 perustettiin Päivölän lastenkoti sotaorpoja varten Helsingin Puistolaa. Lastenkodin perustaja Kristillisten Orpokotien kannatusyhdistys oli perustettu Helsingissä 21.7.1940. Toiminnan ideoijana ja pitkäaikaisena kehittäjänä toimi kirjailija kustantaja Ensio Lehtonen (1906-1971). Liian pienten tilojen vuoksi lastenkoti siirtyi Mäntsälän Purolaan 1948. Ensio Lehtosella

oli kuitenkin unelma vielä laajemmasta nuorisokylästä Helsingin läheisyydessä. Lastenkoti siirtyi nykyiselle paikalleen Keravalle vuonna 1954. Paasikiven Nuorisokylän alue on presidentti Paasikiven entisen Jukolan tilan aluetta. Alue oli Paasikiven omistuksessa vuosina 1917-1953. Kristillisten orpokotien kannatusyhdistys osti alueen Keravan kauppalalta vuonna 1954. Ensio Lehtosen vaimo, Elma Lehtonen, toimi pitkään lastenkodin johtajana. Paasikiven Nuorisokylän Säätiö perustettiin vuonna 1970. (Aho 2000, 19-27, 35, 38-49, 102, 110; Säätiö 2016.)

Tällä hetkellä Paasikiven Nuorisokylässä tarjotaan kahdessa yksikössä ympärivuorokautista hoitoa ja kasvatusta huostaanotetuille ja kiireellisesti tai avohuollon tukitoimena sijoitetuille lapsille ja nuorille. Kummassakin yksikössä on seitsemän asiakaspaikkaa. (Ympärivuorokautinen hoito ja kasvatusta - kun kodin resurssit eivät riitä 2016.) Näiden lisäksi yhdessä yksikössä tarjotaan lastensuojelun avohuollon mukaista ympärivuorokautista perhekuntoutusta. Päivölän perhekuntoutusyksikössä on ympärivuorokautisia paikkoja neljälle asiakasperheelle ja yksi perhepaikka avomuotoista perhekuntoutusta varten. Paasikiven Nuorisokylässä tarjottava perhekuntoutus on tarkoitettu lastensuojelun asiakasperheille, joissa on 0-17-vuotiaita lapsia. Prosessi alkaa aina lastensuojelun sosiaalityöntekijän yhteydenotolla. Perhekuntoutus perustuu vapaaehtoisuuteen ja on määräaikaista. Perhekuntoutuksen tavoitteina voivat olla mm. vanhemman ja lapsen välisen kiintymyssuhteen tukeminen, perheen vuorovaikutustaitojen parantaminen sekä erilaisten vanhemmuuteen ja arjenhallintaan liittyvien ongelmien ratkaiseminen. Perhekuntoutuksessa voidaan tehdä myös tarkempaa perheen tilanteen arviointia, jonka tavoitteena on perheen tuen tarpeiden täsmentäminen. Perhekuntoutuksen tavoitteet määritellään yhdessä asiakasperheen ja lastensuojelun sosiaalityöntekijän kanssa. Tavoitteet kirjataan kuntoutussuunnitelmaan. Perhekuntoutuksen työntekijät ovat sosiaalialan ja terveydenhuollon ammattilaisia. Työskentelyssä hyödynnetään erilaisia menetelmiä perheiden yksilöllisten tarpeiden mukaan. (Päivölän perhekuntoutus 2016.)

2.4 Perhekuntoutuksen viitekehys Paasikiven Nuorisokylässä

Kehittämishankkeen haastatteluissa nousi esiin, että Paasikiven Nuorisokylän perhekuntoutuksen taustalla on monia teoreettisia viitekehyksiä. Työtä ohjaavat lapsikeskeisyys ja perhekeskeisyys. Toiminnassa halutaan korostaa perheen voimavaroja ja vahvuuksia haasteita ja huolenaiheita unohtamatta. Tähän liittyvät myös kuntouttava ja ratkaisukeskeinen työote, joilla pyritään yhdessä perheen kanssa löytämään ratkaisuja ja hyviä toimintatapoja perheen arkeen. Yhtenä perhekuntoutuksen tavoitteena on vahvistaa vanhemman ja lapsen välistä kiintymyssuhdetta, mistä johtuen työtä ohjaa myös kiintymyssuhdeteoria. Arviointijakson kannalta keskeisiksi viitekehyksiksi valikoituivat lapsikeskeisyys, perhekeskeisyys, voimavarakeskeisyys ja kuntoutuksen käsite. Seuraavaksi kuvaan lyhyesti lapsikeskeisyyttä, perhekeskeisyyttä ja voimavarakeskeisyyttä kirjallisuuden ja tutkimusten perusteella.

2.4.1 Lapsikeskeisyys

Lapsikeskeisyys lastensuojelussa sisältää lapsen kanssa työskentelyn, lapsen huomioimisen yksilönä sekä lapsikeskeisen työskentelyn perheen kanssa. Lapsikeskeisyys vaikuttaa lastensuojelun sosiaalityön kaikilla tasoilla, joita ovat toimintaperiaatteen taso, prosessin taso ja kohtaamisen taso. Lapsikeskeisyyttä voidaan tarkastella myös YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen näkökulmasta, jolloin lapsikeskeisyyteen kuuluvat lapsen suojeleminen, osallisuus ja osuus yhteiskunnan voimavaroista. Toimintaperiaatteen tasolla lapsikeskeisyys tarkoittaa lapsen oikeutta toimijuuteen, suojelemaan ja voimavaroihin. Prosessitasolla huomioidaan tiedon välittäminen lapselta ja lapselle, turvan luominen arkeen ja yhteiskunnan resurssien kohdentaminen lapselle. Lapsikeskeisen kohtaamisen tasolla korostuvat dialogisuus, välittämisen ilmapiiri ja vuorovaikutustaidot. (Muukkonen 2008, 146-147.)

Tärkeä lapsikeskeisyyden osa-alue on lapsen osallisuus. Lapsen osallisuudelle on varattu oma luku lastensuojelulaissa (417/2007, 4. luku). Lain 20 §:n mukaan lapsen mielipiteet ja toiveet tulee selvittää ja ottaa ne huomioon lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden. Tämä tulee tehdä hienovaraisesti ja niin, ettei siitä aiheudu tarpeetonta haittaa lapsen ja hänen vanhempiansa tai muiden läheisten välisille ihmissuhteille.

Kun lapselle annetaan tietoa, on huomioitava, että tieto on lapselle ymmärrettävässä muodossa. Työntekijän on hyvä kysyä lapsen toiveita työskentelyn ajasta, paikasta ja työskentelytavasta. Työntekijöiden tulee olla perheen saatavilla niin, että koko perheellä on tieto siitä, kuka on heidän asioistaan vastaava työntekijä ja miten yhteydenpito järjestetään. Kiire ja työntekijöiden vaihtuvuus ovat riskejä osallisuuden toteutumiselle. (Lavikainen ym. 2014, 18.)

Osallisuus on erilaista eri-ikäisillä lapsilla. Lähtökohtaisesti osallisuudelle ei ole esteitä, mutta lapsen ikä ja yksilölliset ominaisuudet tulee huomioida, kun suunnitellaan keinoja lapsen osallisuuden mahdollistamiseksi. Vauvan osallisuutta on se, että vanhempien kanssa puhutaan vauvasta ja vauva on mukana tapaamisissa. Vauvan ja vanhempien välisen vuorovaikutuksen havainnointi on tärkeää. Työntekijä voi olla myös itse vuorovaikutuksessa vauvan kanssa. Leikki-ikäisten kanssa korostuu toiminnallisuus ja mahdollisuus leikkiin. Koululaisen osallisuutta voi mahdollistaa eri tavoin. Nuorten elämässä kavereiden ja kodin ulkopuolisen ympäristön merkitys korostuu, mikä tulisi huomioida työskentelyssä. Iän lisäksi osallisuuteen voivat vaikuttaa perheen kulttuuri tai lapsen erityistarpeet. Osallisuudesta on hyötyä myös arviointityön kannalta. Useamman ihmisen osallistuessa arviointiin mahdollistuu arvioinnin moniäänisyys. Moniäänisyys mahdollistaa työn vaikuttavuuden ja lapsen saaman hyödyn monipuolisemman tarkastelun. Myös voimavarojen löytäminen helpottuu, kun tilanteita arvioidaan yhdessä. (Muukkonen 2008, 151-152, 161.)

Hurtig (2003) on määritellyt lapsen paikkaa lastensuojelun perhetyössä etnografiseen tutkimukseen perustuvassa väitöskirjassaan. Hänen mukaansa lasten aseman ongelmallisuus näkyi kaikissa työskentelyprosessin vaiheissa. Perhelähtöisten toimintamallien ongelmana oli, ettei lapsi tullut yksilönä esiin. Hurtig kritisoi ns. tihkuvaa auttamismallia, jossa ajatellaan, että auttamalla vanhempia saadaan aikaan muutoksia perheessä ja hyöty siirtyy tätä kautta lapsille. Riskinä on, että työskentely painottuu liikaa vanhempiin ja lapsen paikka jää epäselväksi. Hän tuo kuitenkin esiin, että vanhempien saamalla tuella voidaan parantaa myös lapsen tilannetta. Läheissuhteiden merkitystä lapsen elämässä ei voi kiistää, eikä lasta voida auttaa niistä irrallaan. Tärkeää on kiinnittää huomiota siihen, miten lapsen tarpeet havaitaan ja miten varmistutaan, että lapsi on tullut autetuksi. Ristiriitaa lapsen suojelun toteutumiselle aiheuttaa lisäksi työntekijöiden pyrkimys hienovaraisuuteen, joka saattaa hankaloittaa vaikeiden asioiden puheeksi ottamista. (Hurtig 2003, 37, 40, 81, 89, 163, 165-167.)

Filppula (2010) on tutkinut pro gradu-tutkielmassaan lapsen osallisuutta alkuarvioinneissa laadittujen dokumenttien kautta. Filppulan mukaan lapsen osallisuus näkyi koko alkuarviointiprosessin ajan. Lapsen ääni tuli esiin erityisesti vanhempien äänen rinnalla. Tutkimuksessa tuli esiin, että vanhempien lasten kertomilla kokemuksilla oli enemmän konkreettista vaikutusta lastensuojelun toimintaan. Tutkimuskaupungin alkuarvioinnin malli perustui Pesäpuun lapsen elämäntilanteen kartoitus-malliin, johon kuuluu viisi tapaamista. Alkuarviointiprosessi aikana kaikkia lapsia oli tavattu ja heitä oli kuultu, mikäli se oli lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden mahdollista. Lapsia oli pyritty aina tapaamaan myös erikseen vanhemmista. Keskustelun lisäksi lapsen osallistamisessa oli käytetty erilaisia apuvälineitä kuten kortteja. (Filppula 2010, 84-88.)

Kiuru (2010) on tutkinut pro gradu-tutkielmassaan lapsilähtöisen työskentelyn toteutumista lastensuojelun avohuollon perhetyössä, jonka taustalla on vahvasti perhekeskeinen ideologia. Tapaustutkimuksen aineistona olivat olleet yhden lastensuojelun perhetyön tiimin perhetyöntekijöiden ja sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelut, perhetyön asiakasdokumentit ja perhetyön asiakasperheiden taustatietolomakkeet. Kiurun tutkimuksen mukaan perhekeskeisyys ja lapsilähtöisyys eivät aiheuttaneet ristiriitaa perhetyön työskentelyssä. Perhetyötä ohjasivat lapsen etu ja lapsilähtöinen ajattelu. Perhe lapsen lähiverkostona nähtiin tärkeänä työskentelyssä ja työssä korostui vanhemmuustyöskentely. Onnistuneen työskentelyn keskeisiksi tekijöiksi olivat nousseet vanhempien motivaatio ja halu muutokseen lapsen parhaaksi. (Kiuru 2010, 58-61, 66-69, 72, 79-80.)

Oman haasteensa lapsikeskeiseen työskentelyyn tuovat vauvaperheet. Nyman (2015) on tutkinut pro gradu-tutkielmassaan vauvaa lastensuojelun asiakkaana lastensuojelun asiakirjojen kautta. Hän tuo esiin, miten lapsikeskeisyys ja perhekeskeisyys ovat suuremmissa ristiriidassa vauvaperheissä kuin muissa lapsiperheissä. Vauvaperheellä hän tarkoittaa perhettä, jossa on

alle 1-vuotias lapsi. Tutkimuksen mukaan vauvat näkyivät lastensuojelun asiakirjoissa yksilöinä, osallistujina ja toimijoina, osana perhettään sekä huoli- ja riskipuheessa. Työntekijät olivat tuottaneet vain vähän havainnointitietoa vauvasta. Vauvan näkyminen yksilönä asiakirjoissa oli vähäistä. Tähän muodostivat poikkeuksen esikoislapsen ja fyysisiä ongelmia omaavat vauvat, jotka näkyivät selvemmin yksilöinä kuin osana muuta perhettä. Sekä vanhemmat että lastensuojelun työntekijät olivat tuottaneet huolipuhetta. Huolen aiheet liittyivät usein vanhempien tilanteeseen. Huolipuhe koski vauvaa erityisesti, jos vauvalla oli fyysisiä oireita. (Nyman 2015, 5, 45-55.)

Päihdeongelmaisten äitien kuntoutuksessa merkittäväksi onnistumisen tekijäksi on havaittu äidin reflektiivinen kyky (Pajulo 2001, ks. Andersson 2008, 32). Reflektiivisellä kyvyllä tarkoitetaan tässä äidin kykyä pohtia lapsen kokemusta ja tunnetilaa lapsen käyttäytymisen takana. Ennen lapsen syntymää äidin reflektiivistä kykyä voidaan vahvistaa keskustelun avulla pohtimalla vauvaa. Koko kuntoutuksen ajan työntekijän tärkeä tehtävä on nostaa vauvaa äidin mieleen. (Pajulo & Kalland 2008, 165, 169, 180.)

2.4.2 Perhekeskeisyys

Lastensuojelulaissa (417/2007) korostetaan lapsen vanhempien ja koko perheen tukemisen tärkeyttä. Lastensuojelun perhetyöllä pyritään sekä perheen tukemiseen että lapsen edun turvaamiseen. Perhetyössä työskennellään yhteistyössä kaikkien perheenjäsenten kanssa. Perheelle asetetaan tavoitteita perheen yksilöllisistä tarpeista lähtien. Perhetyön lopulliseksi tavoitteeksi voidaan ajatella perheen itsenäinen selviytyminen ilman ulkopuolisia tukitoimia. Koska lapsen edun turvaaminen on aina ensisijaista, tulee huomioida, että perhetyö ei voi keskittyä ainoastaan vanhempien kanssa työskentelyyn. (Reijonen 2005, 10-11.)

Rantala (2000, 65-66, 140, 151, 169, 174-175, 182-183) on tutkinut väitöskirjassaan, miten perhekeskeisyys toteutuu neuvolan, varhaiskasvatuksen, sosiaalityön ja terapiatyön työntekijöiden toiminnassa alle kouluikäisten erityistä tukea tarvitsevien lasten perheiden kanssa. Perhekeskeisyyttä oli tarkasteltu työntekijöiden näkökulmasta. Rantalan mukaan perhekeskeisen työn ulottuvuuksia ovat koko perheen hyvinvoinnin huomioiminen, perheen oman asiantuntijuuden kunnioittaminen, tiedon ja vastuun jakaminen sekä vanhempien mielipiteen kysyminen. Tutkimukseen osallistuneet työntekijät olivat kuvanneet työtään melko perhekeskeiseksi kaikilla ulottuvuuksilla. Kuitenkin työntekijät olivat nähneet myös useita muutostarpeita perhekeskeisen työskentelyn parantamiseksi. Perhekeskeisyyden vastakohtana voidaan pitää asiantuntijakeskeisyyttä. Näiden väliin mahtuu monia työskentelytapoja, joissa on piirteitä sekä asiantuntijakeskeisestä että perhekeskeisestä työotteesta. Keskeisinä työntekijän työtapaan vaikuttavina tekijöinä oli noussut esiin työntekijän oma persoona ja ammatillinen koulutus.

Perhetyön yhtenä käyttöteorianä oleva systeeminen teoria on liitetty perhekeskeisyyden käsitteeseen. Systeemiteoriassa perheen elämäntilannetta tarkastellaan kokonaisuutena ja jokainen perheenjäsen nähdään osana perheen muodostamaa suhdejärjestelmää. Yhden perheenjäsenen käyttäytyminen vaikuttaa koko systeemiin ja sitä kautta kaikkiin sen jäseniin. Perhekeskeisen työotteen taustalla on ajatus, että työskentelemällä koko perheen kanssa saadaan käyttöön koko perheen voimavarat ja perheenjäsenet voivat tukea toisiaan työskentelyn aikana. Perhetyössä korostetaan erityisesti perheen sisäiseen vuorovaikutukseen vaikuttamista. Huomioitavaa on, että lastensuojelun perhetyössä ei toteudu perhekeskeisyyteen liitetty ns. neutraalisuusvaatimus. Neutraalisuusvaatimus tarkoittaa kaikkien perheenjäsenten tasaverstaista kohtelua. Lastensuojelutyötä ohjaa lapsen etu, joka on keskeinen työtä ohjaava periaate myös perhekeskeiseksi määritellyssä työssä. (Myllärniemi 2007, 38.)

2.4.3 Voimavarakeskeisyys

Perhetyössä voimavarakeskeisellä tai voimavaralähtöisellä työskentelyllä pyritään perheen tai yksilön omien voimavarojen löytämiseen ja niiden vahvistamiseen yhdessä perheen kanssa. Voimavarat lisäävät elämän hallittavuuden tunnetta. Lapsella voimavaroja lisäävät tekijät edistävät tasapainoista kasvua ja kehitystä sekä suojaavat haitallisilta tekijöiltä. Voimavarojen lisäksi on luonnollista, että elämään kuuluu erilaisia kuormittavia tekijöitä. Keskeistä on yksilön ja perheen oma kokemus voimavaroistaan ja niiden suhteesta kuormittaviin tekijöihin. Kun voimavaroja ja kuormittavia tekijöitä tunnistetaan, voidaan aktiivisesti työskennellä voimavarojen vahvistamiseksi. Voimavarakeskeisessä työskentelyssä korostetaan perheen itsemääräämisoikeutta ja työskentely tapahtuu perheen ehdoilla. Perheellä on vastuu ja aktiivinen rooli muutostyöskentelyssä. (Voimavaralähtöiset menetelmät 2015.)

Voimavarakeskeinen ajattelu on yleistä perhetyössä. Voimavarakeskeisyyden vastakohtana voidaan nähdä perheen ongelmiin keskittyvää ajattelua. Perheen voimavaroja voivat olla esimerkiksi läheisverkoston ihmiset, vanhemman ja lapsen hyvä suhde tai vanhemman lähteminen mukaan yhteistyöhön. (Myllärniemi 2007, 26.)

3 Arviointityön kehittäminen perhekuntoutuksessa

3.1 Lastensuojelun arviointityö

Lastensuojelun arviointityö on tavoitteellista ja tukea antavaa toimintaa, joka on kiinteä osa koko lastensuojelun asiakasprosessia. Arvioinnin tarkoituksena on selvittää lapsen ja perheen tilanne sekä heidän valmiutensa tuen vastaanottamiseen. Tavoitteena on muodostaa ammatilaisten ja perheenjäsenten ajatuksista yhteinen näkemys perheen tuen tarpeista ja arvioinnin tavoitteista, jotta perheelle voidaan räätälöidä oikeanlaista tukea. (Lavikainen, Puustinen, Korhonen & Ruuskanen 2014, 32.) Arviointityötä ei ole helppoa määritellä yksiselittei-

sesti, sillä se on moniulotteinen ilmiö, joka näkyy usealla työskentelyn tasolla. Lastensuojelussa tehtävään arviointityöhön vaikuttavat arvioinnille asetetut tavoitteet, työntekijöiden tieto, perheen ja ammattilaisten roolit, valtasuhteet, kokemukset ja asenteet, organisaatio sekä lastensuojelua ohjaava lainsäädäntö. (Petrelius ym. 2016, 6.)

Asiakasperheen kannalta on keskeistä, että he ymmärtävät arviointiprosessin. Työntekijällä on velvollisuus varmistaa, että asiakas on tietoinen eri vaihtoehtoista ja mahdollisista jatko-toimenpiteistä. (Lavikainen ym. 2014, 32.) Arviointi tulee ymmärtää lapsen ja perheen auttamisena ja tukemisena. Tarkoituksena on, että perheenjäsenet oppivat itse pohtimaan ja ymmärtämään omaa elämäntilannettaan, löytämään omia voimavarojaan sekä ratkaisuja ongelmatilanteisiin. Arviointityö ei saa koskaan viivästyttää perheen avun saamista, vaan se sisältää auttamisen elementin jo itsessään. (Petrelius ym. 2016, 21.)

Lastensuojelulain (417/2007) 4 §:n mukaan lastensuojeluprosessin kaikissa vaiheissa tulee ensisijaisesti huomioida lapsen etu. Laissa säädetään seuraavasti:

”Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle:

- 1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet;
- 2) mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon;
- 3) taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen;
- 4) turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden;
- 5) itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen;
- 6) mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan; sekä
- 7) kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen.” (417/2007, 4 §.)

Edellisten lisäksi hyviä tarkastelunäkökulmia lapsen edun toteutumiseen ovat oikeudenmukaisuus, avoimuus, luotettavuus ja turvallisuus. Oikeudenmukaisuuden näkökulmasta kaikkien lasten kohdalla YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen kohtien tulisi toteutua täysimääräisesti. Avoimuus ja luotettavuus korostavat vanhempien ensisijaista kasvatusvastuuta sekä lievimmän puuttumisen periaatteen noudattamista. Turvallisuutta tarkastellaan lapsen olosuhteiden, ihmissuhteiden ja vuorovaikutuksen näkökulmista. Erityisesti lapsen omaa kokemusta tulee kuunnella. (Lavikainen ym. 14-15.)

Lastensuojelussa tehtävän lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointityön tulee olla laadukasta ja perusteltua. Arvioinnin laadun osatekijöiksi on määritelty lapsikeskeinen ja yhteistyö-

hön perustuva työskentelyote, tiedonmuodostuksen jäsentyneisyys sekä työyhteisön ja organisaation tuki ja sitoutuminen laadukkaaseen arviointityöhön. Lapsikeskeisyys on keskeinen käsite arviointityössä niin Suomessa kuin kansainvälisestikin. Lapsikeskeisyyden toteuttaminen käytännön työssä vaatii huomiointia ja sitoutumista usealla eri tasolla. (Petrelius ym. 2016, 7-10.)

Hyvään yhteistyösuhteeseen pääseminen edellyttää luottamuksen rakentamista. Arviointiprosessin alussa on tärkeää käsitellä tilanteen herättämiä tunteita ja antaa riittävästi tietoa työskentelystä, sillä esimerkiksi hämmennys ja epätietoisuus voivat vaikeuttaa asiakkaiden sitoutumista työskentelyyn. Luottamuksen rakentamisessa keskeistä on perheen kunnioittaminen ja suhteen luominen jokaiseen perheenjäseneseen. Suuri merkitys on myös työntekijän vuorovaikutustaidoilla. (Petrelius ym. 2016, 10-11.)

Kun lapsen tilanteesta ja tuen tarpeesta halutaan kokonaisvaltaista tietoa, on tärkeää saada tietoa mahdollisimman laajasti lapsen arkea tuntevilta tahoilta. Lastensuojelutyössä keskeisiä ovat ainakin lapsen, vanhempien ja läheisten sekä ammattilaisten tieto. Työntekijän on tärkeää kiinnittää huomiota myös siihen, pitääkö hän jotain tiedon lajia toista arvokkaampana. (Petrelius ym. 2016, 12-14.)

Arvioinnin kohteeksi valittavien asioiden ja teemojen tulisi aina olla perusteltuja. Perustelujen olisi hyvä pohjautua tutkimus- ja teorianäyttöön. Suomalaisten ja kansainvälisten arviointimallien ja viitekehysten välillä on runsaasti eroja arvioinnin sisällön määrittelyissä ja perusteluissa. Osa malleista on kehitetty laaja-alaisiksi eri ammattilaisten yhteisiksi arviointimalleiksi, toiset malleista on suunnattu kapea-alaisemmin lastensuojelun tarpeisiin. Suomessa Lapsen elämäntilanteen kartoitusmallissa ja Lapsikeskeisessä tilannearviointi-mallissa on nostettu keskeisiksi lapsen arkiset toimintaympäristöt ja lapsen oman ääneen kuuluminen. Hyvin suunniteltu ja perusteltu arviointityön sisältö toimii pohjana arviointityön oikeanlaiselle kohdentumiselle. Lisäksi se mahdollistaa, että myös perheet voivat osallistua arviointityön tarkoituksenmukaisuuden pohdintaan. (Petrelius ym. 2016, 14-15, 18.)

Harris (2012, 180-189) on herättänyt keskustelua lastensuojelun muodollisista arviointikäytännöistä ja niihin liittyvistä riskeistä. Hän on tutkinut australialaisten vanhempien käsityksiä lastensuojelun työntekijöiden tekemästä arvioinnista ja miten vanhempien käsitykset arvioinnista vaikuttavat vanhempien ja lastensuojelun työntekijöiden väliseen yhteistyösuhteeseen. Haastatteluissa oli noussut esiin, että arviointiprosessi koettiin tungettelevana. Toisaalta oli tullut esiin myös positiivisia näkökulmia. Huomattavaa oli, että tungettelevia ja positiivisia näkökulmia oli tullut samoilta vanhemmilta. Kuitenkin hyvin negatiivisia kommentteja esiin tuoneilla oli vaikeuksia löytää positiivisia näkökulmia. Tungettelevuuteen oli liitetty tutkiva,

epäilevä, pakottava, uhkaava ja leimaava työtapa. Negatiivisiin näkökulmiin oli sisällynyt lisäksi tehottomana pidetty työskentely. Positiivisina asioina oli tullut esiin työntekijöiden antama todellinen apu ja tuki, ei-nujertava työskentelytapa, asiakkaiden kunnioittava ja miellyttävä kohtaaminen sekä työntekijän asiantuntijuus. Arviointiprosessin tungettelevana kokeneet vanhemmat suhtautuivat vähemmän positiivisesti lastensuojeluun sekä puuttumistoimenpiteisiin ja heidän sitoutumisensa työskentelyyn oli heikompaa.

Suomalaista ja kansainvälistä lastensuojelun arviointityötä vertaillen tulee kuitenkin muistaa huomioida maiden lastensuojelujärjestelmien erilaisuus. Suomessa pyritään ennaltaehkäisyyn ja varhaiseen puuttumiseen, kun taas esimerkiksi englanninkielisissä maissa lastensuojelun asiakaskynnys on korkeampi. (Petrelius 2016, 132-133.)

3.2 Perhekuntoutuksen arviointityön menetelmiä Paasikiven Nuorisokylässä

Paasikiven Nuorisokylän perhekuntoutuksessa hyödynnetään erilaisia menetelmiä, joiden avulla voidaan yhdessä perheen kanssa arvioida ja tarkastella perheen tilannetta. Perhekuntoutus alkaa arviointijaksolla, jonka aikana perheen tilannetta arvioidaan laajemmin yhdessä perheen kanssa lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän asettamien tavoitteiden pohjalta. Kuntouttavaa työtä tehdään jo arviointijakson aikana. Seuraavaksi kuvaan sellaisia perhekuntoutuksessa käytettäviä menetelmiä, jotka valikoituivat kehittämisprosessissa mukaan perhekuntoutuksen arviointijaksoon.

3.2.1 Vanhemmuuden roolikartta®

Vanhemmuuden roolikartta on Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymän kehittämä työväline, jonka avulla vanhemmuutta voidaan tarkastella luontevasti erilaisista näkökulmista vanhemmuuteen sisältyvien roolien avulla. Vanhemmuuden roolikartta on helppo ja selkeä käyttää, sillä se ei vaadi laajaa teoreettista osaamista. Riittää, että roolikartan käyttäjällä on perustiedot lapsen kehityksellisistä tarpeista. Roolikarttaa voidaan käyttää eri tavoin keskustelun apuna, mutta se ei ole testiväline. Vanhemmuuden roolikartta® ilmestyi vuonna 1999, jonka jälkeen roolikartan kehittämistyötä on jatkettu. Roolikarttatyöskentelyä varten on julkaistu käyttäjän oppaita. Vanhemmuuden roolikartan lisäksi ovat ilmestyneet Parisuhteen roolikartta®, Itsenäistyvän nuoren roolikartta® ja Vanhemmuuden roolikartan internetversio. (Ylitalo 2011, 3, 8-9.)

Vanhemmuuden roolikartta pohjautuu Jacob Levy Morenon (1889-1974) rooliteoriaan. Rooli liittyy ihmisten väliseen vuorovaikutukseen. Sosiaalisen luonteen lisäksi rooli on aina yksilöllinen ja kehittyy ihmisen persoonallisuuden mukana. Vanhemmuuden roolit kehittyvät vanhemmuuden mukana vuorovaikutuksessa lapsen kanssa ja niitä voi myös tietoisesti kehittää. Rooli-

kartassa vanhemmuuden roolit on jaettu hierarkkisesti kolmeen tasoon, joita ovat motivaatoroolit, tavoiteroolit ja tekoroolit. Motivaatoroolit ovat roolikartan viisi pääroolia: rakkauden antaja, elämän opettaja, ihmissuhdeosaaja, rajojen asettaja ja huoltaja. Motivaatoroolit ovat vanhemman perusmotiiveja, jotka perustuvat lapsen tarpeisiin. Lähtökohtana ovat lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin tukeminen. Lapsen tarpeita tarkastellaan aina yksilöllisesti jokaisen lapsen kohdalla. Motivaatoroolit jakautuvat yksityiskohtaisempiin tavoiterooleihin. Esimerkiksi rajojen asettajan roolissa vanhempi voi valita tavoiterooleiksi turvallisuuden luoja, jolloin hän kiinnittää erityistä huomioita turvallisuuteen vaarojen ehkäisynä ja lapsen kokemuksena. Tekorooleissa keskitytään konkreettisesti vanhemman toimintaan ja käyttäytymiseen. Esimerkiksi hyvän huomaajana vanhempi kertoo lapselle tämän hyvistä ominaisuuksista. Tekoroolit eivät näy kartalla, mutta niihin annetaan esimerkkejä Roolikartta-oppaiden Työkä-lupakki-osiossa. (Ylitalo 2011, 9-13.)

lhannetilanteessa roolit ovat joustavia ja vastaavat lapsen kehityksellisiin ja yksilöllisiin tarpeisiin. Vanhemmuuden roolien toteutumista voidaan tarkastella jaottelemalla ne kehitystas-teisiin, joita ovat sopivasti kehittynyt (+), ylikehittynyt (++), alikehittynyt (-), puuttuva (--) tai vääristynyt (°). Vääristyneellä toiminnalla tarkoitetaan tilannetta, jossa roolia ohjaavat vanhemman sisäiset yllykkeet. Esimerkiksi hellyyden antajan rooli on vääristynyt lapsen seksuaaliseksi hyväksikäytöksi. Roolien kehitystas-teita voidaan arvioida yhdessä vanhemman kanssa tai vanhempi voi pohtia niitä ensin yksin. Ainoastaan vääristynyttä roolia ei ole hyvä antaa vanhemman itsearviotavaksi. Kun rooleja tarkastellaan kehitystas-teiden avulla, voidaan löytää sellaiset roolit, joihin juuri kyseisen lapsen kohdalla tulisi kiinnittää erityistä huomiota. (Ylitalo 2011, 13-18.)

3.2.2 Vahvuus- ja huolimittari perhetyössä

Vahvuus- ja huolimittari perhetyössä (VAHU-mittari) on kuulemisen, haastattelun ja itsearvioinnin menetelmä, jonka avulla voidaan kartoittaa perheessä esiintyviä vahvuuksia ja huolia. Menetelmä on kehitetty perheiden kanssa työskenteleville sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille. VAHU-mittari on monipuolinen ja joustava menetelmä, joka sisältää käsikirjan ja erilaisia lomakkeita. Menetelmä mahdollistaa kaikkien perheenjäsenten näkemysten esiin tuomisen. Menetelmä sopii työskentelyn eri vaiheisiin kuten arviointityöhön tai kuntouttavaan perhetyöhön. Menetelmän taustalla ovat kehityopsykologinen näkökulma, holistinen ihmiskäsitys sekä kiintymyssuhdejärjestelmä. Tieto kiintymyssuhdejärjestelmästä auttaa työntekijää ymmärtämään perheenjäsenten yksilöllisiä tarpeita sekä perheen yhteisiä tarpeita. (Vilén & Sepänen 2014, 3.)

Menetelmää käyttävällä työntekijällä tulee olla kokemusta perheiden kanssa työskentelystä. Tärkeitä ovat dialogiset taidot sekä ammattieettinen pohdinta. Vaikka menetelmä huomioi

hyvin kaikkien perheenjäsenten näkökulmat, tulee työntekijän osata tarkastella perheen tilannetta erityisesti lapsen näkökulmasta. Tarvittaessa työntekijällä tulee olla rohkeutta ottaa vaikeatkin asiat puheeksi. VAHU-mittarin lomakkeiden avulla työntekijä voi ottaa puheeksi mm. erilaisia lapsen kasvuun, kehitykseen ja hyvinvointiin sekä perheen toimivuuteen liittyviä asioita. VAHU-mittarin käyttäjän tulee muistaa, että esiin tulevat vahvuudet ja huolen aiheet ovat jokaisen henkilökohtaisia näkemyksiä. VAHU-mittarin käyttö edellyttää käsikirjan lukemista ja menetelmään on saatavilla myös koulutusta, joka antaa monipuoliset valmiudet menetelmän käyttöön. VAHU-mittarin materiaalit ovat tekijänoikeussuojattuja. (Vilén & Seppänen 2014, 3-9.)

3.2.3 Perhearviointimenetelmä

Perhearviointi on Arnon Bentovimin ja Lisa Bingley Millerin kehittämä perheen voimavarojen, vahvuuksien ja vaikeuksien arviointimenetelmä (Bentovim & Miller 2006, ks. Laukkanen 2011, 5). Perhearviointimenetelmää voivat hyödyntää laajasti eri ammattilaiset, jotka työskentelevät perheiden kanssa. Menetelmä sisältää puolistrukturoidun mallin, jonka avulla perheen toimintakykyä voidaan arvioida monipuolisesti, systemaattisesti ja suhteellisen objektiivisesti. Perhearviointiin sisältyy erilaisia haastattelupohjia ja perhetehtäviä. Perhearviointi on lähtöisin Iso-Britanniasta, jossa se on kehitetty osaksi sosiaalityöntekijöille suunnattua Arviointikehyksen (Framework for the Assessment of Children in Need and their Families, Department of Health 2000) välineistöä. Menetelmässä keskitytään erityisesti lapsen hyvinvointiin ja kehitykseen sekä perheen kykyyn vastata lapsen muuttuviin tarpeisiin. Lapsi nähdään osana perheyhteisöä, minkä vuoksi perhettä arvioidaan kokonaisuutena. Perhearviointimenetelmässä tarkastellaan perheen arkea ja elämää sekä perheenjäsenten välisiä suhteita ja sen avulla voidaan kuvata perheen toimintakykyä, vahvuuksia ja vaikeuksia hyvin yksityiskohtaisesti. Perhe huomioidaan aina yksilöllisesti ja arviointia tehdään avoimesti ja yhdessä perheen kanssa. Perhearviointimenetelmää voi soveltaa niin, ettei sitä käydä läpi kokonaan, vaan painotetaan tai valitaan perheen tarpeiden mukaan vain tiettyjä osa-alueita menetelmästä. (Laukkanen 2011, 5, 9, 15.)

Perhearviointimenetelmään sisältyy useita teoreettisia viitekehyksiä. Keskeisin viitekehysistä on systeeminen näkemys, jossa perhe nähdään avoimena systeeminä. Avoin systeemi on vuorovaikutuksessa muiden systeemien kanssa. Systeemin jäsenten välistä vuorovaikutusta tarkastellaan kehämäisenä tapahtumana. Muutos yhdessä jäsenessä vaikuttaa aina koko systeemin toimintaan. Muita menetelmän viitekehyksiä ovat ekologinen ja ekokulttuurinen malli, kiintymyssuhdeteoria, narratiivisuus ja voimavarakeskeisyys. (Laukkanen 2011, 6.)

3.2.4 Masennuksen, ahdistuksen ja päihteiden käytön kartoittaminen

Paasikiven Nuorisokylän perhekuntoutuksen arviointityössä kartoitetaan perheenjäsenten mielenterveyteen liittyviä asioita sekä vanhempien päihteiden käyttöä. Mielenterveys- ja päihdeasioiden kartoittamisesta vastaa pääasiallisesti psykiatrinen sairaanhoitaja.

Mielenterveyden ja päihteiden käytön kartoittamisessa voidaan hyödyntää HUS:n internetissä ylläpitämän Mielenterveystalo.fi:n itsearviointityökaluja. Mielenterveystalo.fi on terveys- ja sosiaalialan ammattilaisten kehittämä internetpalvelu, joka sisältää monipuolista ja luotettavaa tietoa mielenterveydestä. Palvelusta löytyy myös ammattilaisille suunnattua tietoa. Palvelu sisältää yleisen tiedon lisäksi palveluohjausta, omahoito-ohjelmia, oppaita sekä itsearviointityökaluja. Aikuisille, nuorille ja lapsille on omat osionsa palvelussa. (Tietoa palveluista 2016.)

Mielenterveystalon sivuilta löytyvällä AUDIT-kyselyllä (Alcohol Use Disorders Identification Test) arvioidaan alkoholinkäyttöä ja siihen liittyviä riskejä (Itsearviointi 2016). AUDIT on Maailman terveysjärjestö WHO:n kehittämä kysely. AUDIT testin kysymyksiin vastaamalla voidaan kartoittaa henkilön juomiseen mahdollisesti liittyviä riskejä ja haittoja. Kyselyn kokonaispistemäärä antaa kuvan riskin yleisestä tasosta ja asteesta. Kyselyn tavoitteena on löytää myös sellaiset henkilöt, joiden juomiseen liittyvä riski on koholla. Korkea pistemäärä testissä viittaa alkoholiongelmiaan. Testin kysymykset mittaavat juomisen määriä, antavat viitteitä alkoholiriippuvuudesta sekä kuvaavat juomisen erilaisia haitallisia seurauksia. Testin tuloksia tarkastellaan vastausten kokonaispistemääränä ja tietyille pistemäärälle annettu riskiraja ennustaa alkoholin aiheuttamien haittojen lisääntymistä lähitulevaisuudessa, jos henkilön alkoholin käyttö jatkuu samanlaisena. (Maailman terveysjärjestö WHO, ks. Alkoholin käytön riskit - AUDIT 2016.)

Masennuskyselyä (BDI-21, Beck Depression Inventory) käytetään masennusoireiden vaikeusasteen arviointiin (Itsearviointi 2016). BDI eli Beckin depressioasteikko on yleinen masennuksen arvioinnin menetelmä, joka sopii tutkimusten mukaan masennuksen suuntaa antavaksi ja seurantamenetelmäksi. Asteikosta löytyy useita versioita. Testin käytössä on keskeistä laajempi tulkinta, eikä testin antaman pistemäärän perusteella voida tehdä kliinistä masennusdiagnoosia. (Roivainen 2008.)

Ahdistuneisuuskyselyllä (GAD-7, Generalized Anxiety Disorder 7-item scale) voidaan arvioida ahdistuneisuusoireita (Itsearviointi 2016). GAD-7 on erityisesti perusterveydenhuoltoon kehitetty yleistyneen ahdistuneisuuden seulontaan kehitetty mittari. Lomakkeessa vastaajalta kysytään, kuinka usein tietyt ahdistuneisuuteen liittyvät ongelmat ovat vaivanneet häntä kahden edellisen viikon aikana. Jos vastausten yhteispistemäärä ylittää määrätyn raja-arvon, kertoo se mahdollisesta GAD-diagnoosista. (GAD-7 2012.)

4 Toiminnallisen opinnäytetyön toteuttaminen

4.1 Kehittämishankkeen tarkoitus ja tavoitteet

Opinnäytetyö oli työelämälähtöinen kehittämishanke, joka toteutettiin tiiviissä yhteistyössä Paasikiven Nuorisokylän perhekuntoutuksen työntekijöiden kanssa. Opinnäytetyön kehittämissankkeen tarkoituksena oli kehittää Paasikiven Nuorisokylän perhekuntoutuksessa tehtävää arviointityötä. Tavoitteena oli kehittää perhekuntoutuksen arviointijakson malli ja siihen ohjeistava kansio Paasikiven Nuorisokylän perhekuntoutuksen työntekijöiden käyttöön.

Lastensuojelun laatusuosituksessa korostetaan, että lastensuojelun toimintakäytäntöjen tulisi olla avoimia, ennakoitavia ja perusteltuja (Lavikainen ym. 2014, 14-15). Kehittämishankkeen tavoitteena oli kehittää yhtenäinen arviointijakson malli ja siihen ohjeistava kansio, joka sisältää arvioinnin osa-alueet, käytettävät menetelmät sekä ohjeistuksen arviointityön toteuttamiseen. Kehittämistyön tavoitteena oli arviointimallin avulla yhtenäistää työkäytäntöjä ja tehdä arviointityö näkyväksi. Kehittämistyössä pyrittiin hyödyntämään mahdollisimman paljon Paasikiven Nuorisokylässä jo olemassa olevia arvioinnin välineitä, lastensuojelussa käytössä olevia menetelmiä ja perhekuntoutuksen työntekijöiden arviointityön osaamista.

Tutkimuskysymysten ja tutkimusongelman laatiminen toiminnallisessa opinnäytetyössä ei ole välttämätöntä. Niistä on kuitenkin hyötyä, mikäli kehittämiseen liittyy selvityksen tekeminen. Lisäksi tutkimuskysymysten avulla on mahdollista täsmentää, mitä ollaan tekemässä. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 26-30.) Pohdin tutkimuskysymysten tarpeellisuutta ja koin ne hyödyllisiksi jäsentämään arviointimallin kehittämistyötä sekä avuksi haastattelujen suunnitteluun. Tutkimuskysymykset antoivat näkökulman, jolla tarkastella aiheeseen liittyvää kirjallisuutta ja lastensuojelun arviointityön malleja.

Tutkimuskysymyksiksi muodostuivat

- Mitkä ovat perhekuntoutuksen alkuarviointityön tavoitteet?
- Mitä asioita perhekuntoutuksen alkutyöskentelyssä arvioidaan?
- Millaisia lomakkeita ja työvälineitä Paasikiven Nuorisokylän ja perhekuntoutuksen työntekijät tarvitsevat arviointityöhön?
- Mitä lastensuojelun sosiaalityöntekijät toivovat perhekuntoutuksen alkuarviointityöltä?

4.2 Kehittämismenetelmät

Valitsin kehittämistyön tiedonkeruumenetelmäksi haastattelun. Keräsin tietoa arviointijakson mallin kehittämiseen haastattelemalla Paasikiven Nuorisokylän perhekuntoutuksen työntekijöitä, Paasikiven Nuorisokylän johtajaa ja yhden kunnan viittä lastensuojelun sosiaalityöntekijää. Lisäksi tutustuin lastensuojelun arviointityöhön liittyvään kirjallisuuteen sekä lastensuojelussa käytössä oleviin arviointimenetelmiin. Haastattelut toteutin pääasiassa teemahaastattelun mukaisina ryhmähaastatteluina. Lisäksi toteutin yhden parihaastattelun ja yhden yksilöhaastattelun.

Hirsjärven ja Hurmeen (2009, 34) mukaan haastattelu on hyvin joustava menetelmä. Puheeseen perustuva vuorovaikutustilanne mahdollistaa, että tiedonkeruuta voi suunnata ja aiheiden järjestystä muuttaa haastattelun aikana. Hirsjärven ja Remeksen (myös Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, ks. Hirsjärvi & Remes 2009, 35) mukaan haastattelussa haastateltavalla on aktiivinen rooli ja vastauksia on mahdollista tarkentaa ja syventää. Haastattelijalta vaaditaan kuitenkin taitoa ja kokemusta. Haastattelussa on monia haastattelijasta ja haastateltavasta johtuvia virhelähteitä.

Haastatteluiden toteuttamistavaksi valitsin teemahaastattelun. Teemahaastattelu on tyypillinen tutkimushaastattelun muoto, josta käytetään myös nimitystä puolistrukturoitu haastattelu. Teemahaastattelussa haastattelun keskeiset teemat ovat etukäteen suunniteltu, mutta kysymyksiä ja haastattelun etenemistä ei ole tarkasti rajattu. (Vilkka 2015, 124-125.) Teemahaastattelu ei rajaa haastattelukertojen määrää tai sitä kuinka syvällisesti aihetta käsitellään. Yksittäisten kysymysten sijaan keskeistä ovat valmiiksi määritellyt teemat, mikä erottaa teemahaastattelun täysin vapaasta syvähaastattelusta. (Hirsjärvi & Remes 2009, 47-48.)

Toteutin suurimman osan haastatteluista ryhmähaastatteluina, sillä koin avoimen vuoropuhelun työntekijöiden kesken tärkeäksi kehittämistyön kannalta. Lisäksi säästin ryhmähaastatteluiden avulla aikaa, sillä halusin haastatella kaikki perhekuntoutuksen työntekijät ja Paasikiven Nuorisokylän johtajan kahdesti sekä yhden kerran lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä.

Hirsjärvi ja Remes (2009, 61,63) mainitsevatkin yhtenä ryhmähaastattelun etuna, että se vie yksilöhaastatteluja vähemmän aikaa, sillä tietoa saadaan samanaikaisesti useammalta vastaajalta. Ryhmähaastattelu etenee usein melko spontaanisti ja siinä saadaan monipuolista tietoa haastattelun aiheista. Haastattelijan roolina on esittää kysymyksiä sekä kaikille haastateltaville yhtä aikaa että yksittäisiä kysymyksiä vain tietylle ryhmän jäsenelle. Ryhmähaastattelu soveltuu erityisesti tilanteeseen, jonka tavoitteena on löytää yhteinen näkemys ajankohtaiseen asiaan. Riskinä on, etteivät kaikki haastateltavat pääse paikalle. Lisäksi tallennus saattaa aiheuttaa hankaluuksia. Haastateltavia voi olla vaikea tunnistaa äänen perusteella ja äänet saattavat kuulua eri voimakkuuksilla, mikäli tallennuslaitteisto ei ole hyvä.

Nauhoitin kaikki haastattelut ja lisäksi tein haastatteluista muistiinpanoja jo haastattelutilanteissa. En litteroinut haastatteluja, sillä en kokenut litteroinnin palvelevan kehittämistyötä. Tein jokaisesta haastattelusta yhteenvedon, johon kokosin haastattelun keskeiset asiat ja kehittämisasiat. Yhteenvedot lähetin haastatteluun osallistuneille, jotta niitä voi tarvittaessa kommentoida ja esittää korjauksia. Varmistin tutkimuslupan tarpeellisuuden Paasikiven Nuorisokylän johtajalta. Tutkimuslupaa ei tarvittu.

Haastattelu sopi kehittämiskohteeseen hyvin, sillä tarkoituksena oli työntekijöiden aktiivinen rooli arviointimallin kehittämisessä. Teemahaastattelu mahdollisti hyvin arviointimallin kehittämisen ja yhteisen näkemyksen luomisen. Valmiin haastattelurungon avulla kaikki osa-alueet tuli käsiteltyä, mutta aiheita oli mahdollista laajentaa kehittämiselle tarpeelliseen suuntaan. Ryhmähaastattelu mahdollisti avoimen vuoropuhelun haastateltavien kesken.

Haastatteluiden lisäksi kehittämistyössä oli keskeistä lastensuojelun arviointityöhön liittyvään kirjallisuuteen ja lastensuojelussa käytössä oleviin arviointimenetelmiin tutustuminen. Kirjallisuutta hyödynsin haastatteluiden suunnittelussa ja arviointimallin rakentamisessa. Perhekuntoutuksen työntekijät osallistuivat kehittämistyöhön myös haastatteluiden ulkopuolella.

4.3 Kehittämistyön prosessi

Kehittämishankkeen suunnittelu alkoi elokuussa 2016. Paasikiven Nuorisokylän johtaja ja perhekuntoutuksen vastaava perheohjaaja esittivät idean perhekuntoutuksen arviointijakson mallin kehittämisestä opinnäytetyönä. Lahtinen (2015) on tehnyt Paasikiven Nuorisokylälle kiireellisesti ja avohuollon tukitoimena sijoitettujen asiakkaiden arviointityön mallin. Paasikiven Nuorisokylän työntekijät ovat kokeneet kirjallisen arviointityön mallin ja ohjeistavan kansion hyväksi työvälineeksi kiireellisesti ja avohuollon tukitoimena sijoitettujen lasten ja nuorten arviointityössä. Paasikiven Nuorisokylän johtajan ja vastaavan perheohjaajan ajatuksena oli kehittää vastaavanlainen arviointityön malli ja siihen ohjeistava kansio perhekuntoutusyksikköön koskien perhekuntoutuksen alussa olevaa arviointijaksoa. Perhekuntoutuksen arviointijaksosta ei ollut yhtenäistä kuvattua mallia. Arviointijaksoa varten oli valmiita lomakkeita ja työvälineitä, mutta työntekijät kokivat, että niitä oli tarve päivittää. Ohjeistuksen sisältävän kansion avulla myös sijaisten olisi tarvittaessa mahdollista toteuttaa arviointityötä.

Esittelin opinnäytetyön suunnitelman Paasikiven Nuorisokylän perhekuntoutuksen työntekijöille 21.9.2016. Paikalla olivat vastaava perheohjaaja ja kaksi perheohjaajaa. Työntekijät kokivat arviointimallin kehittämisen tärkeäksi ja halusivat lähteä mukaan kehittämisprosessiin. Esittelytilaisuudessa kävimme avointa keskustelua arviointimallin kehittämisestä. Työntekijät kertoivat lastensuojelun arviointityöhön liittyvästä koulutuksesta ja ajatuksistaan

perhekuntoutuksen arviointijaksoon liittyen. Esiin nousi selkeästi, että työntekijöiden suorittamia arviointityön koulutuksia halutaan hyödyntää nykyistä enemmän. Arviointijakson mallin kehittämisen haasteena keskustelimme siitä, miten arviointimallissa huomioidaan vauvaperheet ja isompien lasten perheet. Perhekuntoutuksen työntekijät olivat sitä mieltä, että arviointimallin tulisi olla pääosin kaikille perheille sama. Katsoimme yhdessä perhekuntoutuksessa tällä hetkellä käytössä olevia alkuarviointityön lomakkeita ja Lahtisen (2015) kiireellisesti ja avoimuuden tukitoimena sijoitettujen asiakkaiden arviointityön mallia. Kävimme läpi vanhojen lomakkeiden hyviä ja huonoja puolia. Arviointijakson pituudeksi määriteltiin yksi kuukausi. Tutkimussuunnitelman esittelyn jälkeen Paasikiven Nuorisokylän johtaja ilmoitti, että tutkimuslupaa ei tarvita. Opinnäytetyön kehittämishankkeesta laadittiin kirjallinen sopimus.

Toteutin perhekuntoutuksen työntekijöiden ensimmäisen ryhmähaastattelun 5.10.2016. Lähetin reilu viikkoa aiemmin haastattelurungon (Liite 1) työntekijöille tutustuttavaksi. Paasikiven Nuorisokylän johtaja ja kaksi vakituista perheohjaajaa eivät päässeet osallistumaan ryhmähaastatteluun. Haastattelin johtajan ja toisen perheohjaajista 17.10.2016. Toteutin haastattelun saman haastattelurungon ja ensimmäisestä perhekuntoutuksen työntekijöiden haastattelusta laaditun yhteenvedon pohjalta. Kahdessa ensimmäisessä haastattelussa kesken jääneisiin asioihin palasimme perhekuntoutuksen vastaavan perheohjaajan kanssa 10.11.2016.

Lastensuojelua lähestyin ottamalla yhteyttä kyseisen kunnan lastensuojelun päällikköön sähköpostitse. Haastattelukutsu (Liite 2) toimi saatekirjeenä haastatteluun osallistumiselle. Haasteeksi muodostui lastensuojelun päällikön tavoittaminen. Kun vastaus haastattelukutsuun saapui, saatiin haastattelu järjestettyä nopealla aikataululla. Lähetin sosiaalityöntekijöille suunnatun haastattelurungon (Liite 3) haastateltaville ennen haastattelua. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelu toteutettiin 21.11.2016. Perhekuntoutuksen vastaava perheohjaaja osallistui sosiaalityöntekijöiden haastatteluun. Paasikiven Nuorisokylän johtajan ja perhekuntoutuksen työntekijöiden toinen ryhmähaastattelu ja alustavan arviointimallin esittely toteutettiin 23.11.2016. Viimeisten muutosten jälkeen lähetin mallin työntekijöille sähköpostitse ja työntekijöillä oli vielä mahdollisuus kommentoida mallia.

Esittelin lähes valmiin arviointimallin ja ohjeistavan kansion Paasikiven Nuorisokylän perhekuntoutuksen työntekijöille 21.12.2016. Samalla keräsin palautetta arviointimallista ja kehittämistyöstä. Mallista puuttui vielä toimintaterapeutin osuus, mutta muuten malli oli valmis. Samana päivänä toteutin toimintaterapeutin haastattelun. Toimintaterapeutti oli muutama viikko aiemmin aloittanut työt perhekuntoutuksessa. Lähetin toimintaterapeutille saatekirjeen (Liite 4) ja hänelle suunnatun haastattelurungon (Liite 5) ennen haastattelua. Lisäksi toimintaterapeutin osuuden arviointimalliin 26.12.2016.

Koko kehittämisprosessin ajan keskeistä oli aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen perehtyminen. Tutustuin Suomessa käytössä oleviin lastensuojelun arviointimenetelmiin sekä niiden taustalla olevaan teoriaan. Kirjallisuudesta saatua tietoa hyödynsin haastattelujen suunnittelussa sekä arviointijakson mallin kehittämisessä. Perhekuntoutuksen työntekijöiden kanssa vaihdettiin ajatuksia arviointijakson kehittämisestä myös haastattelujen ulkopuolella.

5 Haastattelujen tulokset

5.1 Ensimmäiset haastattelut Paasikiven Nuorisokylässä

Ensimmäisenä haastattelin Paasikiven Nuorisokylän perhekuntoutuksen työntekijöitä 5.10.2016. Haastatteluun osallistui kolme perheohjaajaa, joista yksi oli vastaava perheohjaaja. Kaikille osallistujille sopi haastattelun nauhoittaminen. Haastatteluun oli varattu aikaa 1,5 tuntia. Työntekijät olivat etukäteen tutustuneet haastattelurunkoon ja pohtineet perhekuntoutusjakson alussa tehtävää arviointityötä. Haastattelu eteni vapaamuotoisesti keskustellen haastattelurungon mukaisesti. Lähetin haastattelun yhteenvedon työntekijöille kommentoitavaksi. Paasikiven Nuorisokylän johtaja ja yksi perheohjaajista eivät päässeet osallistumaan ryhmähaastatteluun. Haastattelin heidät parihaastatteluna 17.10.2016 saman haastattelurungon mukaisesti sekä edellisen haastattelun yhteenvedon pohjalta. Laadin myös tästä haastattelusta yhteenvedon, jonka lähetin kaikille yksikön työntekijöille.

5.1.1 Arviointijakson tavoitteet ja viitekehys

Työntekijät määrittivät arviointijakson työskentelylle useita tavoitteita. Keskeisimpänä nousi esiin perheen nykytilanteen ja aiemmin saamien tukitoimien kartoittaminen. Haastattelavien mukaan tärkeää on perheen voimavarojen kartoittaminen haasteita ja huolenaiheita kuitenkin unohtamatta. Perheen omaa näkemystä asioista pidettiin tärkeänä. Työntekijöiden mukaan arviointijakson aikana luodaan luottamuksellista suhdetta asiakasperheeseen. Arviointijakson pohjalta muodostetaan tarkemmat tavoitteet perhekuntoutusjaksolle. Myös turvallisuuskulma koettiin tärkeäksi. Haastattelavien mukaan perheen tilannetta tulee arvioida monipuolisesti turvallisuuden näkökulmasta ja huomioida, liittyykö perheen kanssa työskentelyyn erityisiä riskejä. Tällaisia asioita voivat olla esimerkiksi päihteet, lääkkeet, väkivallan uhka tai erotilanne.

Alkuarviointityön viitekehyyksi määrittyivät perhekeskeisyys, lapsikeskeisyys ja voimavarakeskeisyys sekä kuntoutuksen käsite. Työntekijät näkivät perhekuntoutuksen työskentelyn olevan hyvin perhekeskeistä. Lapsikeskeisyyden he kokivat ohjaavan vahvasti arviointityötä lastensuojelun perusperiaatteena. Lapsi- ja perhekeskeisyyden lisäksi työn koettiin olevan perheen voimavaroihin keskittyvää ja ratkaisukeskeistä. Perhekuntoutus perustuu kuntouttavaan työotteeseen, mikä tulee työntekijöiden mielestä näkyä jo arviointityössä. Edellisten lisäksi työtä ohjaavana periaatteena ja ymmärryksen lisääjänä nähtiin lapsen ja vanhemman

välinen kiintymyssuhde ja varhaisen vuorovaikutuksen tukeminen. Pohdinnan jälkeen alkuarviointityön viitekehykseen valikoituivat lapsikeskeisyys, perhekeskeisyys, voimavarakeskeisyys sekä kuntoutus. Työntekijät näkivät tärkeänä tuoda esiin, ettei rajaaminen kuitenkaan sulje pois työskentelystä muita mainittuja elementtejä. Haastateltavien mukaan teoreettisen viitekehyksen tulee näkyä erityisesti valmiin arviointimallin menetelmissä ja työskentelytavassa.

Työntekijät kokivat, etteivät lapsikeskeisyys ja perhekeskeisyys pääsääntöisesti aiheuta ristiriitaa työskentelyssä. Joissain tapauksissa ristiriitaa voi kuitenkin olla. Yksi haastateltavista toi esiin, että vanhempien näkemykset voivat joskus olla ristiriidassa lapsen edun kanssa. Vastauksissa nousi lisäksi esiin, että vauvaperheissä vanhempien kanssa työskentely saattaa korostua. Työntekijät pitivät lähtökohtana, että lapsi on mahdollisimman paljon arviointijaksolla mukana ja lapsen osallisuutta haluttiin korostaa arviointityössä vielä nykyistä enemmän. Vastauksissa tuli esiin, miten pienenkin lapsen voi ottaa mukaan työskentelyyn. Tärkeänä lapsen osallisuuden muotona pidettiin sitä, että lapsi on mukana neuvotteluissa, joita pidetään yhdessä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa. Haastateltavat lisäsivät tähän, että aina tulee kuitenkin huomioida, mitä lapsen kuullen voidaan puhua. Lapsen sekä lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen havainnointia pidettiin tärkeänä. Haastateltavien mukaan havainnoinnin merkitys korostuu vauvaperheissä. Työntekijät pitivät tärkeänä, että havainnointi on jatkuvaa, säännönmukaista ja läpinäkyvää. Vanhempien yhtenä tehtävänä he pitivät sitä, että perhe on päätöksenteossa mukana lapsen asiantuntijana. Työntekijät halusivat painottaa entistä enemmän, että perheellä on etuoikeus määritellä palveluita ja tarpeitaan.

Työntekijät pitivät tärkeänä, että lapselle annetaan mahdollisuus tuoda kokemuksensa esiin. Perhekuntoutuksessa ei ollut valmista lomaketta lapsen haastatteluun. Työntekijöiden mielestä tarkkaa ikää, milloin lasta voi haastatella ei voida määrittää. Pienenkin lapsen kanssa voi jo työskennellä ja leikin ohessa jututtaa lasta. Työntekijät kertoivat, että kaiken ikäisten lasten kanssa tulee työntekijän ja lapsen välistä kahdenkeskeistä vuorovaikutusta perhekuntoutuksen päivittäisessä työssä. Työntekijät kokivat tärkeäksi, että lasten kanssa työskentely tulee näkyviin arviointijakson mallissa. Haastateltavat ehdottivat, että arviointijaksoon voisi sisältyä kaksi tapaamista lapsen kanssa, joista toinen toteutettaisiin lapsen kanssa kahden ja toisessa vanhempi tai vanhemmat voisivat olla mukana. Kahdestaan voisi työskennellä lasten kanssa, jotka osaavat jo puhua. Lapsen kanssa työskentelyssä tärkeäksi koettiin lapsen asemaan asettuminen, lapsen kuuleminen ja lapsen maailmaan virittäytyminen.

5.1.2 Arviointijakson osa-alueet ja menetelmät

Alkuarviointityön osa-alueiksi valikoituivat perheenjäsenten välinen vuorovaikutus, perheen sosiaaliset verkostot, perheen arjenhallinta, vanhemmuus, parisuhde, perheen taloudellinen tilanne ja perheenjäsenten terveydentila. Työntekijät pitivät kotikäyntiä hyvänä työmuotona.

Kodin olosuhteiden kartoituksesta työntekijät päättivät, että se tehdään tarvittaessa perhekohtaisesti harkiten. Kotiharjoittelujen alkaessa kodin olosuhteiden kartoitus tehdään aina.

Arviointimalliin valittavien työmenetelmien valitseminen vaati pohdintaa. Työntekijät pitivät arviointimalliin tulevien lomakkeiden lähtökohtana sitä, että jokaisen lomakkeen käyttö tulee olla harkittua ja perusteltua. Haastattelussa käytiin läpi kaikki perhekuntoutuksen alkuarviointityöskentelyssä tällä hetkellä käytössä olevat lomakkeet. Suurin osa vanhoista lomakkeista päädyttiin poistamaan ja vain perustietolomake, perhekuntoutuksen sopimus ja lupalomake valokuvauksesta, videointityöskentelystä ja lapsen kuljettamisesta autolla perhekuntoutuksen aikana päätettiin jättää käyttöön.

Olin jo etukäteen tutustunut perhekuntoutuksen työntekijöille tuttuihin perheen tilannetta kartoittaviin menetelmiin. Työntekijöiden käyttämiä menetelmiä olivat Arnon Bentovimin ja Liza Bingley Millerin kehittämä Perhearviointimenetelmä, Vanhemmuuden roolikartta, Vahvuus- ja huolimittari perhetyössä (VAHU-mittari) ja THL:n varhaisen vuorovaikutuksen lomakkeet. Eri menetelmissä nähtiin sekä hyviä että huonoja puolia. Vastauksissa tuli esiin, että arviointimalliin ei kannata valita liikaa menetelmiä. Työntekijät kokivat Perhearviointimenetelmän hyväksi, mutta liian laajaksi kaikkien perheiden kanssa toteutettavaksi. Työntekijät pohtivat, olisiko menetelmästä mahdollista ottaa vain joitain osioita arviointijaksolle. Vanhemmuuden roolikartta valikoitui yhdeksi menetelmäksi. Muiden menetelmien kohdalla asiaa jätiin vielä pohtimaan.

Työntekijät halusivat arviointimalliin mukaan perheenjäsenten mielenterveyttä ja päihteiden käyttöä kartoittavan osion. Kaksi Paasikiven Nuorisokylän työntekijää olivat tehneet tähän osioon liittyvää kehittämistyötä erikoistumiskoulutuksessaan. He olivat laatineet mielenterveyttä ja päihteiden käyttöä kartoittavan mallin kaikkien Paasikiven Nuorisokylän asiakkaiden kanssa työskentelyyn. Malli päätettiin ottaa suoraan osaksi arviointimallia.

Työntekijät pohtivat haastattelussa, millaisista menetelmistä erilaiset asiakkaat hyötyvät. He pitivät tärkeänä huomioida sellaiset asiakkaat, joille haastattelutyypiset lomakkeet eivät sovi. Kaikki työntekijät pitivät tärkeänä, että arviointimallissa olisi mukana toiminnallisia menetelmiä. Perhearviointimenetelmässä olevat valmiit toiminnalliset tehtävät nähtiin hyvänä vaihtoehtona. Erilaiset kortit, kuten Nalle-kortit ja Mun stoori-kortit, herättivät eriäviä mielipiteitä. Osa piti kortteja hyvänä työvälineenä arvioinnissa, kun taas osan mielestä ne sopivat paremmin varsinaiselle työskentelyjaksolle. Haastavana pidettiin sitä, että perhekuntoutusjaksoon alussa asiakasta ei vielä tunne, minkä vuoksi korttien perusteella on vaikea tehdä tulintoja ja siten hyödyntää niitä arviointityössä.

5.1.3 Arviointijakson rakenne ja muita arviointijaksoon liittyviä asioita

Työntekijät totesivat Lahtisen (2015) arviointimallin rakenteen hyväksi. Perhekuntoutuksen arviointijakson mallista päätettiin tehdä rakenteeltaan samanlainen. Työntekijöiden mielestä oli tärkeää, että arviointijaksoon sisältyvä työskentely kuvataan tarkasti ja selkeästi. Lahtisen (2015) tekemässä arviointimallissa nähtiin hyvänä, että tärkeimmät tehtävät on kuvattu taulukkomuodossa, johon voi merkitä, kun tehtävä on suoritettu. Hyvänä pidettiin myös työntekijöiden roolien määrittämistä arviointijaksolla. Arviointijakson mallin haluttiin olevan sellainen, että se mahdollistaa useamman työntekijän osallistumisen saman perheen arviointityöhön. Näin esimerkiksi sairaslomat eivät katkaise arviointijaksoa. Tärkeänä pidettiin, että kaikille on selvää, mitä arvioidaan ja miten arviointia toteutetaan. Vaikka arviointijaksolle haluttiin yhtenäinen malli, haastateltavat korostivat, että arviointi tapahtuu tilaajan määrittämistä tavoitteista ja perheen tarpeista lähtien ja sitä toteutetaan yhdessä perheen kanssa.

Haastattelussa heräsi keskustelua arviointimallin nimestä. Osa työntekijöistä pohti, että arviointijakso saattaa luoda asiakkaissa negatiivisia mielikuvia. Yhtenä näkökulmana tuli esiin, että arviointia tehdään rinnakkain kuntouttavan työn kanssa, eikä perhekuntoutusjakson alussa tapahtuva työskentely ole vain pelkkää arviointia. Osa haastatteluun osallistuneista piti arviointi-sanaa hyvänä. Perusteluina he esittivät, että sosiaalityöntekijät käyttävät arviointisanaa, minkä vuoksi jokin muu sana saattaisi sekoittaa asiakasta. Tähän he lisäsivät, että arviointi-sanaa käytetään yleisesti myös muissa yhteyksissä lastensuojelussa. Osa oli sitä mieltä, että arviointi-sana kertoo selvästi, mitä ollaan tekemässä. Haastateltavien mukaan perheelle tulee kuitenkin korostaa, että arviointia tehdään yhdessä perheen kanssa.

Haastattelussa tuli esiin, miten yhteistyö lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa on tärkeää. Sosiaalityöntekijä määrittelee perhekuntoutusjaksolle tavoitteet perheen tullessa perhekuntoutukseen. Tiivis yhteydenpito sosiaalityöntekijän kanssa nähtiin tärkeänä. Haastateltavat toivat esiin, että tällä hetkellä perhekuntoutuksen työntekijät saavat vaihtelevasti tietoa asiakasperheistä ennen perhekuntoutuksen alkua. Haastateltavat pitivät tärkeänä, että perhekuntoutuksen työntekijät tietävät, mitä asioita tulevista asiakkaista tarvitaan. Näin he voivat kysyä sosiaalityöntekijältä tarvittavat kysymykset tulevasta asiakasperheestä, kun asiakaspaikkoja tiedustellaan.

Omana kohtana haastattelussa käsitelimme vielä avoimuutta, joka ei ollut mainittu haastattelurungossa. Työntekijät olivat sitä mieltä, että arviointityön tulee olla avointa. Työntekijät totesivat avoimuuden lisäävän luottamusta työntekijöiden ja perheen välillä. Haastateltavien mukaan avoimuus arviointijaksolla tarkoittaa sitä, että perheelle annetaan tietoa arviointijaksosta koko prosessin ajan.

Työntekijät pitivät dokumentointia tärkeänä osana arviointityötä. Kaikkien arvioinnin osa-alueiden selkeä kirjaaminen auki nähtiin tärkeänä. Työntekijät toivat esiin, että alkuarvioinnin dokumentointi tulee tehdä erillisinä kirjauksina, sillä Nappula-kirjaamisjärjestelmän päivittäisistä kirjauksista arviointityötä olisi vaikeaa jälkikäteen löytää. Dokumentoinnissa ja tietojen käsittelyssä noudatetaan asiasta annettuja lakeja ja ohjeita. Henkilörekisteriä koskevista tiedoista on kerrottu rekisteriselosteessa. Paasikiven Nuorisokylän rekisteriseloste Nappula-tiedonhallintajärjestelmästä on luettavissa myös perhekuntoutuksen asiakkaiden ilmoitustaululla.

Ensimmäisten haastattelujen jälkeen palasimme kesken jääneisiin asioihin vastaavan perheohjaajan kanssa 10.11.2016. Arviointijaksolle tulevat menetelmät täsmentyivät. Lisäksi mieitimme yhdessä arviointijakson rakennetta. Vastaava perheohjaaja kommentoi myös sosiaalityöntekijöiden haastattelurunkoa ja esitti omat ehdotuksensa haastatteluun.

5.2 Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden haastattelu

Haastattelin lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä 21.11.2016. Haastatteluun varattiin aikaa yksi tunti, mikä oli sosiaalityöntekijöiden toive. Haastatteluun osallistui viisi lastensuojelun sosiaalityöntekijää ja Paasikiven Nuorisokylän perhekuntoutuksen vastaava perheohjaaja. Haastattelun alussa kerroin vielä lyhyesti opinnäytetyöstä, haastattelun tarkoituksesta sekä vastausten hyödyntämisestä ja julkaisusta opinnäytetyöraportissa. Nauhoitin haastattelun haastateltavien suostumuksella. Laadin haastattelusta yhteenvedon, jonka lähetin kaikille haastatteluun osallistuneille.

Haastattelussa nousi keskeisenä esiin perheiden yksilöllinen huomioiminen arviointijaksolla sekä perheen kanssa aiemmin muualla tehdyn arviointityön hyödyntäminen. Haastateltavien mukaan perheen kanssa ei ole mielekästä alkaa tekemään arviointityötä alusta alkaen, jos perheen tuen tarvetta on jo kartoitettu esimerkiksi lastensuojelun palvelutarpeen arvioinnissa tai avohuollon työskentelyssä. Haasteena arviointijakson mallin kehittämisessä nähtiin se, että perhekuntoutukseen tulevien perheiden asiakkuuden tausta vaihtelee suuresti. Osa perheistä on ollut pitkään lastensuojelun avohuollon asiakkaina, kun taas osa perheistä ohjautuu kiireellisesti perhekuntoutukseen pian lastensuojelun asiakkuuden alkamisen jälkeen.

Haastateltavat toivat esiin, miten kirjallista tietoa siirtyy melko vähän kunnan lastensuojelusta perhekuntoutukseen. Tieto siirtyy pääosin suullisesti työntekijöiden välillä. Kirjallisesti siirtyvää tietoa on lastensuojelun asiakassuunnitelma, jossa määritellään tiivistettynä perheen tilanne sekä tavoitteet perhekuntoutukselle. Haastateltavat pitivät arviointijakson kannalta tärkeänä, että perhekuntoutusjaksolle on määriteltävä selkeät ja konkreettiset tavoitteet. Sosiaalityöntekijät toivat kuitenkin esiin, että kaikkien perheiden kohdalla yksityiskohtaisten

tavoitteiden laatiminen ei ole mahdollista. Esimerkkinä he mainitsivat sellaiset perheet, joiden asiakkuus on kestänyt vain lyhyen aikaa, eikä perheen tilannetta vielä tarkasti tunneta. Haastateltavat lisäsivät, että osa asioista tulee näkyviin vasta kuntoutuksen aikana ja ympäri-vuorokautinen perhekuntoutus saattaa tuoda esiin erilaisia asioita perheen tilanteesta kuin kotiin tehtävä perhetyö. Jos perheestä ei vielä ole paljon tietoa, voi perhekuntoutusjakson tavoitteena olla, että perheen tilannetta selvitetään. Haastateltavien mielestä yhteiset palaverit ovat tärkeitä tiedon siirron ja arviointijakson suunnittelun näkökulmasta. Tarvittaessa perhekuntoutus voi pyytää asiakassuunnitelman lisäksi muita dokumentteja perheestä, mutta nämä tulee pyytää aina erikseen ja siihen tulee saada asiakkaiden lupa.

Arviointijakson osa-alueiden kohdalla sosiaalityöntekijät korostivat uudestaan perheen yksilöllisten tarpeiden huomioimista. Vauvaperheiden kohdalla vuorovaikutuksen havainnointi nähtiin tärkeänä. Muita esiin nousseita osa-alueita olivat arjen ja elämänhallinnan taidot, perushuolenpito lapsesta ja perheen voimavarat. Haastateltavien mukaan kotiharjoittelujen alkaessa tulisi tehdä kodin olosuhteiden arviointi kotikäynnillä, vaikka lastensuojelu on lähes poikkeuksetta tehnyt jo kotikäynnin perheen kotona. Sosiaalityöntekijät kertoivat, että lastensuojelussa arviointia tehdään yksilöllisesti perheen tilanteen ja tarpeiden mukaan. Haastattelussa nousi esiin, että menetelmä ei saa olla arviointityössä itse tarkoitus, vaan työntekijän tulee osata käyttää harkintaa, miten kunkin perheen kanssa työskentelee.

Haastateltavat pohtivat yhdessä, miten kunnan lastensuojelun tekemää arviointityötä voisi hyödyntää perhekuntoutuksen arviointijaksolla. Sosiaalityöntekijät kertoivat, että lastensuojelun avohuollon perhetyöntekijät tekevät osalle perheistä kattavan perhetilanteen kartoituksen, josta on laaditaan yhteenveto. Myös perheen palvelutarpeen arvioinnista laaditaan yhteenveto. He toivat esiin, että näitä yhteenvetoja voisi mahdollisesti hyödyntää perhekuntoutuksen arviointityössä asiakkaan luvalla. Lisäksi sosiaalityöntekijät korostivat, että aloitusneuvottelussa tulisi käydä läpi, millaisia tukitoimia perhe on jo saanut.

Haastateltavien mielestä arviointityössä tulisi korostua arvioinnin avoimuus ja yhteistyö perheen kanssa. Kirjatun ja selkeän arviointijakson mallin etuna nähtiin, että sitä on helppo käydä yhdessä asiakkaan tai lastensuojelun sosiaalityöntekijän kanssa läpi ja pohtia, mitä juuri kyseisen perheen kohdalla arvioidaan. Mallin avulla olisi mahdollista tuoda esiin niitä osa-alueita, joista perheen kohdalla on jo tietoa ja mitä ei ole tarvetta enää käydä läpi. Mallin avulla voitaisiin lisäksi selkeyttää perheelle, mitä arviointi tarkoittaa ja mitä se pitää sisällään. Haasteena mallin kehittämiseksi nähtiin perheiden erilaisuus.

Sosiaalityöntekijät olivat sitä mieltä, että lapsen osallisuus on keskeistä arviointityössä. Tärkeinä he pitivät lapsen yksilöllistä huomioimista, lapsen omia kokemuksia sekä lapsen äänen esiin tulemistä. Sosiaalityöntekijät pohtivat lisäksi, missä määrin lapsi saa osallistua

esimerkiksi tavoitteiden asettamiseen ja työskentelyn arviointiin. Kunnan lastensuojelun tekemän alkuarvioinnin kerrottiin olevan hyvin lapsikeskeinen. Pienen lapsen osallisuuden kohdalla korostettiin havainnointia ja muistutettiin, miten pienenkin lapsen osallisuus on tärkeää huomioida työskentelyssä. Tärkeänä pidettiin myös havaintojen sanoittamista vanhemmille ja sitä, että havainnot kirjataan ja merkittävät havainnot raportoidaan lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle.

Lastensuojelun ja perhekuntoutuksen yhteistyön kannalta tärkeinä nähtiin aloitusneuvottelu sekä muut yhteiset neuvottelut, tavoitteiden asettaminen perhekuntoutusjaksolle ja tiivis yhteydenpito kuntoutusjakson aikana. Aloitusneuvottelu pyritään järjestämään ennen perhekuntoutusjakson alkua ja viimeistään ensimmäisellä perhekuntoutusviikolla. Aloitusneuvottelu voidaan järjestää myös tutustumiskäynnin yhteydessä. Tutustumiskäyntiä perhekuntoutukseen pidettiin tärkeänä. Sosiaalityöntekijät lisäsivät, että tutustumiskäynti ei kuitenkaan aina ole mahdollinen, jos esimerkiksi kuntoutuksen tarve on kiireellinen. Sosiaalityöntekijät korostivat perhekuntoutuksen työntekijöiden ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tiiviin yhteydenpidon tärkeyttä perhekuntoutusjakson aikana. Perhekuntoutuksen kuukausiraportti toimitetaan kuukausittain lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Kuukausiraporttiin kirjataan myös seuraavan kuukauden tavoitteita. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ja perhekuntoutuksen työntekijät pitävät perhekuntoutuksen aikana tiiviisti yhteyttä puhelimitse. Yhteistyön kohdalla nousi esiin, miten akuuteissa, erityisesti lapsen turvallisuutta uhkaavissa tilanteissa, perhekuntoutuksesta tulee ottaa välittömästi yhteyttä lapsen asioista vastaavaan sosiaalityöntekijään, hänen työpariinsa tai päivystysnumeroon. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi vanhempien päihteiden käyttö, väkivalta tai epäily väkivallasta tai perhe ei palaa sovitusti kotiharjoittelusta.

5.3 Toinen haastattelu Paasikiven Nuorisokylässä

Paasikiven Nuorisokylän perhekuntoutuksen työntekijöiden ja Paasikiven Nuorisokylän johtajan toinen haastattelu järjestettiin 23.11.2016. Haastatteluun osallistuivat Paasikiven Nuorisokylän johtaja, vastaava perheohjaaja ja kolme perhekuntoutuksen työntekijää. Haastattelua ennen lähetin kaikille alustavan arviointijakson mallin sekä kerroin haastattelun tarkoituksesta. Haastattelurunkona käytettiin arviointimallia. Haastatteluun oli varattu aikaa kaksi tuntia. Haastattelu nauhoitettiin.

Haastattelun alussa keräsin yleisesti palautetta alustavasta arviointijakson mallista. Alussa keskityttiin erityisesti arviointijakson sisältöön ja siihen, olivatko kaikki yksimielisiä arviointityössä käytettävistä menetelmistä. Menetelmiin ei tullut enää tässä vaiheessa muutoksia. Kaikkien haastateltavien mielestä arviointijakson malli vaikutti toimivalta. Mallin pääasiallista sisältöä ja rakennetta ei enää muutettu. Malliin tuli vielä joitain pieniä muutoksia ja tarkennuksia. Mielenterveyttä ja päihteiden käyttöä kartoittava osio päätettiin rajata psykiatrisen

sairaanhoitajan vastuualueeksi. Haastateltavat pohtivat vielä arvioinnin yhteenvedon koontia ja kirjaamista, joita päätettiin vielä täsmentää.

Lisäksi pohdimme yhdessä arviointijakson kehittämistä jatkossa. Opinnäytetyön resurssien puitteissa mallia ei ehditty testaamaan. Kaikki haastatteluun osallistuneet olivat sitä mieltä, että malli otetaan haastattelussa sovittujen korjausten jälkeen käyttöön perhekuntoutustyöhön. Mallia muokataan jatkossa sen käytössä esiin tulevien tarpeiden mukaan. Vuoden kuluttua olisi hyvä kerätä kokemuksia mallin käytöstä ja arvioida tarkemmin sen toimivuutta.

5.4 Toimintaterapeutin haastattelu

Viimeiseksi haastattelin toimintaterapeutin. Haastattelu toteutettiin 21.12.2016. Toimintaterapeutti oli aloittanut muutamaa viikkoa aiemmin työt perhekuntoutuksessa, minkä vuoksi haastattelu päästiin toteuttamaan vasta arviointijakson ollessa jo muutoin valmis. Haastattelu nauhoitettiin.

Aluksi haastateltava kertoi yleisesti toimintaterapeutin työstä sekä aiemmasta työkokemuksestaan. Hän ei ollut aiemmin työskennellyt lastensuojelun perhekuntoutuksessa, eikä hänen työnkuvansa ollut vielä tarkasti muotoutunut Paasikiven Nuorisokylän perhekuntoutusyksikössä. Tällä hetkellä toimintaterapeutin työnkuvaan perhekuntoutuksessa oli suunniteltu kuuluvan perheiden ohjaaminen ja tukeminen, arjen havainnointi ja vanhemmuuden arviointi oman ammattialan näkökulmasta, vanhempien yksilö- ja parikeskustelut, ryhmien ja yhteisöllisen toiminnan järjestäminen, asiakkaiden verkostoissa tehtävä yhteistyö sekä työskentely perheiden kodeissa.

Haastateltavalla oli kokemusta toimintaterapeutin tekemästä arviointityöstä, varsinaisesta toimintaterapiasta ja ryhmien ohjaamisesta. Hän oli työskennellyt pääasiassa nuorten parissa. Työssään toimintaterapeutti arvioi asiakkaan psyykkistä, sosiaalista, kognitiivista ja fyysistä toimintakykyä. Arviointeja tehdään niin, että asiakkaan kanssa tehdään erilaisia toimintoja, joita toimintaterapeutti havainnoi. Arvioinneissa voidaan käyttää myös standardoituja testejä ja muita strukturoituja arviointimenetelmiä. Varsinaisen arviointijakson tekemiseen tarvitaan aina lääkärin tai sosiaalityöntekijän pyyntö. Arviointijaksosta kirjoitetaan lausunto, joka sisältää havainnot, käytetyt menetelmät ja suositukset. Yleinen työskentelytapa niin arvioinnissa kuin toimintaterapiassakin on ruuanlaitto asiakkaan kanssa. Työskentelyä voi olla myös esimerkiksi asioilla käynti tai pelaaminen asiakkaan kanssa. Työskentelyyn kuuluu aina asiakkaan itsearviointi. Perhekuntoutuksen etuna haastateltava näki, että asiakkaiden havainnointia voi tehdä arjessa myös varsinaisten tapaamisten ulkopuolella. Kotikäynneillä on mahdollista havainnoida asiakkaita luonnollisessa ympäristössään. Ympäristön arviointi sisältyy toimintaterapeutin työhön.

Toimintaterapeutilla ei ollut valmista arviointivälinettä, jonka voisi liittää perhekuntoutuksen arviointijaksolle. Toimintaterapeutti toi esiin, että arviointijaksolle valitut osa-alueet olivat sellaisia, että ne sopivat myös toimintaterapeutin tekemään työhön, mutta toimintaterapeutti arvioi asioita eri näkökulmasta. Toimintaterapeutti on terveydenhuollon ammattilainen ja hänen näkökulmansa eroaa sosiaalialan ammattilaisten näkökulmasta. Toimintaterapeutin mukaan erityisesti asiakkaan arjenhallinnan arviointi on toimintaterapeutin työn ydintä. Arjenhallintaan sisältyvät mm. työ, vapaa-aika, päivä- ja unirytmi, asioiminen, itsestä huolehtiminen ja rahan käyttö. Toimintaterapeutti arvioi, onko asiakkaan fyysisessä, psyykkisessä, sosiaalisessa tai kognitiivisessa toimintakyvyssä jotain sellaista, joka hankaloittaa asiakkaan arjen sujumista tai esimerkiksi vuorovaikutusta lasten kanssa.

Toimintaterapeutilla oli toiveena, että hän saisi oman osa-alueen arviointijaksosta. Toimintaterapeutin ja perheen tai yksittäisen perheenjäsenen tapaaminen voisi olla esimerkiksi yhteisen ruokailun suunnittelu, kaupassa käynti ja ruuanlaitto yhdessä. Pohdimme, että kuukauden mittaiseen arviointijaksoon toimintaterapeutille voisi sisällyttää kaksi tapaamista perheen kanssa. Tapaamiset olisivat toiminnallisia ja ne suunniteltaisiin yhdessä perheen tarpeista lähtien. Toinen tapaamiskerta olisi hyvä toteuttaa perhekuntoutusyksikön ulkopuolella. Tapaamisten lisäksi toimintaterapeutti osallistuu perheiden arkeen perhekuntoutuksessa oman työnsä mukaisesti.

Haastattelun jälkeen keskustelimme vielä vastaavan perheohjaajan kanssa, millainen ajatus hänellä oli toimintaterapeutin työkuvasta arviointijaksolla. Kerroimme, millaisia ajatuksia meille oli haastattelun aikana herännyt. Keskustelussa täsmentyi, että toimintaterapeutilla on selvästi erilainen rooli arviointijaksolla kuin perheohjaajilla. Toimintaterapeutti ei toimi perheiden omaohjaajana. Hän osallistuu arviointijaksolle nimenomaan toimintaterapeutin roolissa. Toimintaterapeutti voi kuitenkin työskennellä omaohjaajan työparina, mikäli arvioidaan perheen hyötyvän tiiviimmästä työskentelystä toimintaterapeutin kanssa.

6 Perhekuntoutuksen arviointijakso

6.1 Perhekuntoutuksen arviointijakson malli

Perhekuntoutuksen arviointijakson rakenteen pohjana käytettiin Lahtisen (2015) Paasikiven Nuorisokylälle tekemän kiireellisesti ja avohuollon tukitoimena sijoitettujen asiakkaiden arviointityön mallia. Lahtinen (2015, 51) on arviointimallin kehittämiseen liittyvän tutkimuksen avulla luonut oma teorian, jonka pohjalta hän on rakentanut arviointimallin. Teorian osa-alueet ovat selkeä ja loogisesti etenevä arviointimalli, yhteistyö sosiaalitoimen kanssa, raportointi ja kirjoittaminen, hyvät työmenetelmät näkyvässä mallissa ja työntekijöiden selkeät roolit. Paasikiven Nuorisokylän johtajan ja perhekuntoutuksen työntekijöiden näkemyksenä

oli, että valmista ja toimivaksi havaittua mallia kannattaa hyödyntää. Varmistin luvan Lahtisen mallin hyödyntämiseen Paasikiven Nuorisokylän johtajalta.

Arviointijakson nimeksi tuli Perhekuntoutuksen arviointijakso. Tämän opinnäytetyön kehittämishankkeen tuotoksena valmistui ohjeistava kansio (Liite 6) arviointijakson toteuttamisen avuksi. Seuraavaksi kuvaan perhekuntoutuksen arviointijakson ohjeistavan kansion sisällön.

Ohjeistavan kansion alussa kerrotaan lyhyesti perhekuntoutuksen prosessista. Tämän jälkeen ensimmäisessä osassa kuvataan perhekuntoutuksen arviointijakson yleiset asiat. Toinen osa käsittelee arviointijakson prosessia sisältäen ohjeistukset arviointitapaamisista. Kolmannessa osiossa on työntekijöiden roolit arviointijaksolla ja viimeinen osio käsittelee yhteistyötä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa. Lisäksi arviointijaksosta on laadittu liitteeksi tehtävälista, johon työntekijä merkitsee, kun tietty tehtävä tai tapaaminen on tehty perheen kanssa.

6.2 Yleistä arviointijaksosta

Paasikiven Nuorisokylän perhekuntoutuksen työntekijät ja Paasikiven Nuorisokylän johtaja pitivät tärkeänä, että arviointijakson mallissa tulevat näkyviin asiat, joiden pohjalta arviointimalli on rakennettu. Arviointijakson tavoitteiksi muodostuivat kartoittaa perheen nykytilanne, arjen hallinta, perheen aiemmin saamat tukitoimet, perheen voimavarat sekä haasteet ja huolenaiheet, perheen oma näkemys tilanteestaan ja turvallisuus. Lisäksi arviointijakson aikana luodaan luottamuksellista vuorovaikutussuhdetta työntekijöiden ja asiakasperheen välille sekä muodostetaan yhdessä perheen kanssa tarkempia tavoitteita perhekuntoutusjaksolle. Arviointijakson viitekehyksen muodostavat perhekeskeisyys, lapsikeskeisyys, voimavarakeskeisyys ja kuntouttava työskentely.

Arviointijakson osa-alueiksi määriteltiin perheenjäsenten välinen vuorovaikutus, perheen sosiaaliset suhteet ja verkostot, perheen arjenhallinta, vanhemmuus, parisuhde, perheenjäsenten terveydentila, perheen taloudellinen tilanne, kodin olosuhteet ja turvallisuus. Arviointijaksolla käytettäviksi menetelmiksi valikoituivat Vanhemmuuden roolikartta, Vahvuus- ja huolimittari perhetyössä (VAHU-mittari) sekä tarvittaessa Perhearviointimenetelmä. Mielenterveysasioita ja päihteiden käyttöä kartoittavan osion menetelmiksi valittiin AUDIT-, BDI- ja GAD-7-itsearviointityökalut.

Perheen yksilöllinen huomioiminen arviointijaksolla nähtiin tärkeänä ja sitä korostivat erityisesti lastensuojelun sosiaalityöntekijät. Vaikka arviointijakson rakenne on sama kaikille perheille, huomioidaan jokainen perhe yksilöllisesti arviointityössä. Perheen kanssa käydään läpi

nykytilanne sekä millaista tukea he ovat jo saaneet muilta tahoilta. Arviointijaksolla hyödynnetään perheestä jo olemassa olevaa tietoa esimerkiksi kunnan lastensuojelun tekemästä arviointityöstä ja pyritään välttämään päällekkäistä työskentelyä.

Lapsikeskeisyys ja lapsen osallisuus ovat tärkeässä osassa arviointijaksolla. Lapsen kanssa työskennellään koko arviointijakson ajan arkisessa vuorovaikutuksessa. Lasta sekä lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta havainnoidaan päivittäin. Tilanteita sanoitetaan vanhemmille ja niistä keskustellaan yhdessä vanhempien kanssa. Arviointijakson aikana lapsen kanssa pidetään kaksi varsinaista arviointitapaamista, jos se on mahdollista lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden. Toinen tapaaminen pidetään lapsen kanssa kahden, toisella tapaamisella vanhempi tai vanhemmat voivat olla mukana. Vauvaperheiden kanssa tehtävässä arviointityössä korostuu vauvan ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen havainnointi. Lapsen kanssa työskennellään lapsilähtöisiä menetelmiä hyödyntäen ja lapsen yksilölliset tarpeet huomioiden.

Koko perhekuntoutusjakson ajan kaikista perheenjäsenistä kirjataan laadukkaita ja tarkkoja raporttimerkintöjä Nappula-kirjaamisjärjestelmään. Jokaiselle perhekuntoutukseen osallistuvalla perheenjäsenelle kirjataan omat raporttimerkinnät. Arviointijakson tiedot kirjataan erikseen Nappulan Arviointijakso-lomakkeelle. Arviointijakson lopussa arvioinnista laaditaan yhteenveto. Yhteenvedossa kuvataan arviointijaksolla esiin nousseet asiat arviointijakson osaluokkien mukaisesti. Lisäksi kirjataan muut keskeiset esiin tulleet asiat. Kirjaamisessa huomioidaan läheisen tahon ja perheen kanssa yhdessä asetetut tavoitteet perhekuntoutusjaksolle. Henkilörekisteriä koskevat tärkeät tiedot löytyvät rekisteriselosteesta.

Perhekuntoutuksen alkaessa perheelle kerrotaan arviointijaksosta ja sen tavoitteista. Ensimmäisellä tapaamisella käydään perheen kanssa läpi arviointijakson kokonaisuus ja heille kerrotaan arviointityön dokumentoinnista. Rekisteriseloste on asiakkaiden luettavissa ilmoitustaululla yhteisissä tiloissa. Jokaisen arviointijaksoon kuuluvan tapaamisen lopussa käydään perheen kanssa läpi, mitä keskusteltiin ja millaisia asioita nousi esille. Perhe saa yhteenvedon arviointijaksosta, joka käydään yhdessä omaohjaajan kanssa läpi. Perhe saa kuukausittain kuukausiraportin.

6.3 Arviointijakson prosessi

Ennen perhekuntoutuksen alkua pyritään järjestämään tutustumiskäynti perhekuntoutusyksikköön. Tutustumiskäynnillä esitellään perhekuntoutusyksikköä ja pyritään järjestämään omaohjaajan tai omaohjaajien tapaaminen. Arviointijakso kestää 4-5 viikkoa ja arviointitapaamisia on kaksi kertaa viikossa. Tapaamiseen varataan aikaa 1-1,5 tuntia. Lapsi osallistuu mahdollisuuksien mukaan tapaamisiin. Jos puhutaan lapsille sopimattomista asioista, voidaan lapsen hoitajaksi varata toinen työntekijä. Arviointijakso sisältää 9-12 arviointitapaamista per-

heen kanssa. Jokaisen arviointitapaamisen kohdalla mainitaan käytettävä menetelmä. Tapaamisten sisältö ja tapaamiskertojen lukumäärä muokataan kunkin perheen tarpeita vastaavaksi. Malli antaa rungon, jonka pohjalta työskennellään. Turvallisuuden ja riskien arviointi on kuvattu erikseen ja niitä arvioidaan koko arviointijakson ajan. Turvallisuuden arviointiin sisältyvät päihteiden käyttö, väkivalta, lääkkeet, sairaudet ja tarttuvat taudit, vuorovaikutus, lapsen kokemukset ja vanhempien erotilanne. Turvallisuutta arvioidaan niin perheenjäsenten kuin työntekijöidenkin näkökulmasta. Mikäli perheessä esiintyy väkivaltaa, tehdään tarvittaessa yhteistyötä Keravan Lyömättömän Linjan kanssa.

Ensimmäisellä tapaamisella perheelle kerrotaan arviointijaksosta ja käydään yhdessä läpi arviointijakson rakennetta. Tapaamisella täytetään perustietolomake, perhekuntoutuksen sopimus ja kuljetus-, valokuvaus- ja videointilupalomake. Toisella tapaamisella aloitetaan varsinainen arviointityöskentelyä käsittelemällä vanhemmuutta Vanhemmuuden roolikartan avulla. Kolmannella arviointitapaamisella jatketaan Vanhemmuuden roolikarttaa. Työntekijä voi suunnitella, miten käy roolikarttaa läpi vanhempien kanssa. Työskentelyssä syvennyttään perheen kannalta tärkeisiin rooleihin huomioiden sekä perheen voimavarat että haasteet ja huolenaiheet.

Neljännän arviointitapaamisen toteuttaa toimintaterapeutti, joka pitää kaksi tapaamista perheen kanssa jakson aikana. Toimintaterapeutti suunnittelee toiminnallisen tapaamisen perheen tarpeista lähtien. Tapaaminen voi sisältää esimerkiksi yhteisen ruokailun suunnittelun, kaupassa käynnin sekä ruuanlaiton.

Viides, kuudes ja seitsemäs arviointitapaaminen on varattu VAHU-mittarityöskentelyyn. Ensimmäisessä lapsen omassa tapaamisessa hyödynnetään VAHU-lomaketta lapselle ja nuorelle lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden. Vauvaperheiden kanssa lapsen omia tapaamisia ei ole, vaan arviointijakson työskentelyssä korostuu vauvan ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen havainnointi sekä vauvan hyvinvoinnin tarkkailu. Vanhempien kanssa käydään läpi aikuisen VAHU-lomake lapsesta ja nuoresta sekä aikuisen VAHU-lomake vanhemmasta ja perheestä. Tarpeen mukaan hyödynnetään yhteenveto-, tavoite- ja suosituslomakkeita. VAHU-mittaria hyödynnetään yksilöllisesti perheen tarpeiden ja sosiaalityöntekijän perhekuntoutusjaksolle määrittämien tavoitteiden pohjalta.

Kahdeksannen arviointitapaamisen aiheena on mielenterveys- ja päihdeasioiden kartoittaminen sekä yleisen terveydentilan arviointi. Tapaamisen pitää psykiatrinen sairaanhoitaja. Kaikilta vanhemmilta kartoitettavia asioita ovat masennus, ahdistus ja päihteiden käyttö. Mikäli vanhemmalla on hoitokontakti esimerkiksi päihdeongelman vuoksi, ei kartoittamista tältä osin tehdä. Kartoittamisessa hyödynnetään internetistä löytyvän HUS:n ylläpitämän Mielenterveystalon itsearviointityökaluja. Itsearviointityökalujen avulla asiakas voi arvioida omaa psyykkistä

vointia yhdessä työntekijän kanssa. Tulokset ovat suuntaa antavia, eikä niiden perusteella voida tehdä diagnoosia. Alkoholin käyttöä ja siihen liittyviä riskejä arvioidaan AUDIT-kyselyllä (Alcohol Use Disorders Identification Test). Mahdollisia masennusoireita kartoitetaan masennuskyselyllä (BDI-21, Beck Depression Inventory). Ahdistuneisuuskyselyllä (GAD-7, Generalized Anxiety Disorder 7-item scale) voidaan arvioida ahdistuneisuusoireita. (Itsearviointi 2016.) Asiakas täyttää tulostetun lomakkeen, jonka hän käy yhdessä työntekijän kanssa läpi.

Yhdeksäs arviointitapaaminen on toinen tapaaminen toimintaterapeutin kanssa. Toimintaterapeutti suunnittelee myös tämän tapaamisen perheen tarpeiden pohjalta. Tapaaminen pidetään perhekuntoutusyksikön ulkopuolella, jolloin toimintaterapeutti voi havainnoida perheenjäsenten toimintaa yksikön ulkopuolisessa ympäristössä.

Kymmenes arviointitapaaminen on varattu lapsen omaksi tapaamiseksi työntekijän kanssa. Tapaamisella työskennellään lapsen kanssa arviointijaksolla esiin nousseiden asioiden parissa ja tarvittaessa jatketaan VAHU-lomaketyöskentelyä. Tapaamisella hyödynnetään lapsilähtöisiä menetelmiä ja huomioidaan lapsen yksilölliset tarpeet.

Arviointijakson aikana esiin nousseiden asioiden perusteella ja perheen kanssa keskustelemalla työntekijät arvioivat, hyötyisikö perhe Perhearviointimenetelmästä, joka on laajempi perheen arvioinnin kokonaisuus. Viimeisillä arviointitapaamisilla on mahdollista aloittaa Perhearviointimenetelmää ja keskustella perheen halukkuudesta aloittaa Perhearviointimenetelmän tapaamiset. Viimeisellä tapaamisella perheen kanssa käydään läpi omaohjaajien tekemää yhteenvetoa arviointijaksosta, jonka perhe saa myös kirjallisena.

6.4 Työntekijöiden roolit

Perhekuntoutuksen työntekijät pitivät tärkeänä, että työntekijöiden roolit on kuvattu arviointijakson mallissa. Perhekuntoutuksessa työskentelee sosionomeja, psykiatrinen sairaanhoitaja ja toimintaterapeutti. Psykiatrinen sairaanhoitaja toimii vastaavana perheohjaajana. Vastaavan perheohjaajan tehtävänä on ohjata ja valvoa työntekijöiden toteuttamaa arviointityötä arviointijakson aikana. Lisäksi vastaavan perheohjaajan tehtäviin kuuluvat lausuntojen tekeminen pyyntöjen mukaan, kuukausiraporttien tarkistaminen, yhteenvedon laatiminen perhekuntoutusjakson päättyessä, pääasiallinen yhteydenpito lastensuojelun sosiaalityöntekijään ja tarvittaessa erilaisten arviointijaksoon liittyvien työtehtävien delegointi työntekijöille. Päävastuu arviointijakson toteuttamisesta on omaohjaaja-työparilla. Jokaisella perheellä on kaksi omaohjaajaa. Omaohjaajat pitävät arviointijakson tapaamiset perheen kanssa ja laativat yhteenvedon arviointijaksosta. Lisäksi omaohjaaja hoitaa perheen virallisia asioita, osallistuu perheen neuvotteluihin sekä kirjoittaa kuukausiraportin.

Kaikkien perhekuntoutuksen työntekijöiden työhön sisältyviä tehtäviä ovat perhekuntoutuksen arkeen osallistuminen, perheen havainnointi arjessa ja tarkkojen kirjausten tekeminen, akuuttien asioiden hoitaminen, akuuteissa tilanteissa yhteydenotto lastensuojelun sosiaalityöntekijään ja viikkoraportin laatiminen sunnuntaisin (vakituinen työntekijä). Tarvittaessa arviointitapaamisia voi pitää myös työntekijä, joka ei ole perheen omaohjaaja omaohjaajan ollessa estynyt. Psykiatrinen sairaanhoitajan rooli arviointijaksolla on perheenjäsenten terveydentilan arviointi sekä mielenterveys- ja päihdeasioiden kartoittaminen. Tarvittaessa asiakasta ohjataan ja motivoidaan hoidon hakemiseen. Toimintaterapeutti osallistuu arviointityöhön tapaamalla jokaista perhettä kaksi kertaa arviointijakson aikana. Toimintaterapeutti arvioi fyysistä, psyykkistä, sosiaalista ja kognitiivista toimintakykyä. Tarvittaessa toimintaterapeutti työskentelee tiiviimmin perheen kanssa. Paasikiven Nuorisokylän johtajana toimiva sosiaalityöntekijä ei pääsääntöisesti tee asiakastyötä. Hän osallistuu tarpeen mukaan arviointityöhön ja voi tarvittaessa neuvoa arviointityötä tekeviä työntekijöitä.

6.5 Yhteistyö lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa

Yhteistyö lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa koettiin tärkeäksi. Tärkeänä osana kehittämistyötä oli selvittää kunnan lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden toiveita perhekuntoutuksessa tehtävälle arviointityölle. Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelussa nousi esiin tarve perheiden yksilölliselle huomioimiselle arviointityössä sekä perheiden kanssa muualla aiemmin tehdyn arviointityön hyödyntäminen. Keskeistä arviointijakson kannalta on lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän laatimat tavoitteet arviointijaksolle. Tavoitteet kirjataan lastensuojelun asiakassuunnitelmaan, johon on myös tiiviisti kirjattuna perheen nykytilanne.

Tiivistä yhteydenpitoa pidettiin tärkeänä koko perhekuntoutusjakson ajan. Neuvottelut ovat tärkeitä työskentelyn kannalta. Lisäksi yhteyttä pidetään puhelimitse. Lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle lähetetään kuukausittain kuukausiraportti perhekuntoutuksesta. Lisäksi sosiaalityöntekijälle lähetetään yhteenveto arviointijaksosta ja yhteenveto perhekuntoutuksesta perhekuntoutusjakson lopussa. Akuuteissa tilanteissa otetaan viipymättä yhteyttä lapsen asioista vastaavaan sosiaalityöntekijään. Mikäli lapsen vastaavaa sosiaalityöntekijää tai hänen työpariaan ei tavoiteta, otetaan yhteyttä kunnan lastensuojelun henkilökunnalle taroitettuun päivystysnumeroon.

Arviointijakson kannalta erityisen tärkeä on perhekuntoutuksen aloitusneuvottelu. Aloitusneuvottelu pidetään ennen perhekuntoutusjakson alkua tai ensimmäisellä perhekuntoutusviikolla. Aloitusneuvottelussa käydään läpi perheen nykytilanne ja tavoitteet perhekuntoutusjaksolle. Samalla keskustellaan perheen aiemmin saamista tukitoimista. Tarvittaessa voidaan pyytää asiakkailta lupa asiakassuunnitelman lisäksi muiden dokumenttien saamiseen. Aloitusneuvot-

telussa käydään läpi arviointijakson runko ja pohditaan, mitkä osa-alueet ovat keskeisiä perheen kannalta ja onko kaikkia osa-alueita tarpeen käydä läpi. Lisäksi sovitaan seuraavan neuvottelun ajankohta.

7 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyö oli työelämälähtöinen kehittämishanke, joka toteutettiin yhteistyössä Paasikiven Nuorisokylän perhekuntoutuksen työntekijöiden sekä Paasikiven Nuorisokylän johtajan kanssa. Jo opinnäytetyön suunnitelmaa tehdessä pohdin opinnäytetyön eettisyyttä ja luotettavuutta. Toteutin opinnäytetyön toiminnallisena kehittämishankkeena. Kehittämisprosessissa pyrin kuitenkin tutkimukselliseen työotteeseen. Toiminnalliselle opinnäytetyölle ei aseteta samanlaisia tutkimuksellisia tavoitteita kuin tutkielmatyypiselle opinnäytetyölle. Kuitenkin myös toiminnallisen opinnäytetyön tekijältä odotetaan kriittistä tutkivaa asennetta (Vilkkä & Airaksinen 2003, 154).

Eettinen näkökulma sisältyy kaikkiin valintoihin tutkimusprosessin aikana. Eettisyyttä tulisi tarkastella jo aiheen valinnassa ja sen liittämisessä valittuihin teoreettisiin näkökulmiin, tutkimuksen rajauksessa ja tutkimuskysymysten laatimisessa. Eettisiä näkökulmia tulee pohtia tiedon hankkimisessa sekä tulosten analysoinnissa ja tulkinnessa. Valmiin tutkimuksen kohdalla tulee vielä miettiä tulosten julkaisua sekä hyödyntämistä. (Pohjola 2007, 11.)

Opinnäytetyönä tehtävän kehittämishankkeen idea tuli Paasikiven Nuorisokylän perhekuntoutuksen vastaavalta perheohjaajalta sekä Paasikiven Nuorisokylän johtajalta. Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys muodostui lastensuojelun arviointityöstä sekä lapsi- ja perhekeskeisestä perhekuntoutuksesta, jossa korostuu voimavara- ja työskentely. Tavoitteena oli tutustua käytössä oleviin lastensuojelun arviointimenetelmiin sekä arviointityöhön liittyvään kirjallisuuteen. Lapsikeskeisyys, perhekeskeisyys sekä kuntouttava ja voimavara- ja työskentely perhetyö valikoituivat viitekehukseen, kun kehittämishanketta pohdittiin yhdessä Paasikiven Nuorisokylän johtajan sekä perhekuntoutuksen työntekijöiden kanssa. Tutkimuskysymysten avulla halusin luoda pohjaa kehittämistyölle ja jäsentää kehittämistyötä.

Eettisyyden kannalta koin tärkeäksi prosessin avoimuuden. Esittelin opinnäytetyön suunnitelman perhekuntoutuksen työntekijöille ja työntekijöiltä tiedusteltiin halukkuutta osallistua kehittämishankkeeseen. Kaikki perhekuntoutuksen vakituiset työntekijät, jotka työskentelivät yksikössä kehittämishankkeen aikana, olivat halukkaita osallistumaan arviointijakson mallin kehittämiseen. Keräsin tietoa kehittämishankkeeseen haastattelemalla Paasikiven Nuorisokylän perhekuntoutuksen työntekijöitä, Paasikiven Nuorisokylän johtajaa sekä yhden kunnan viittä sosiaalityöntekijää. Tiedustellessani osallistumista haastatteluun kerroin opinnäytetyön kehittämishankkeesta, tietojen käsittelystä, opinnäytetyön julkaisemisesta sekä osallistumi-

sen vapaaehtoisuudesta. Haastatteluun osallistuville lähetettiin saatekirje ennen haastattelua. Lisäksi haastateltaville lähetettiin haastattelurunko etukäteen. Haastateltavia informoitiin siitä, että opinnäytetyön raportissa tulee esiin kehittämishankkeen kohdeorganisaation nimi, mutta haastateltavien nimiä ei julkaista. Lisäksi sosiaalityöntekijöiden työyksikköä ei julkaista opinnäytetyön raportissa. Laadin jokaisesta haastattelusta yhteenvedon, jonka lähetin kaikille haastatteluun osallistuneille. Haastateltavilla oli mahdollisuus kommentoida ja esittää korjauksia yhteenvetoon. Tällä pyrin varmistamaan sekä tiedon luotettavuutta että lisäämään työn eettisyyttä. Avoimuutta olen toteuttanut myös opinnäytetyön raportoinnissa, johon olen kuvannut tarkasti työskentelyn eri vaiheet.

Eettisyyteen kiinnitettiin huomiota myös perhekuntoutuksen arviointijakson mallin kehittämisessä. Arviointijakson malliin otettiin mukaan valmiita muiden kehittämiä lastensuojelun ja perhetyön työmenetelmiä. Valmiita menetelmiä ei lähdetty kehittämistyössä muokkaamaan, vaan ne otettiin käyttöön sellaisenaan. Mikäli jotain menetelmää käytetään arviointijaksolla vain osittain, niin varmistettiin että menetelmää voi käyttää kyseisellä tavalla soveltaen. Opinnäytetyön raportissa ja perhekuntoutuksen arviointijakson mallissa kerrotaan käytettyjen menetelmien tausta. Arviointijakson yhtenä menetelmänä on Vahvuus- ja huolimittari perhetyössä, jonka materiaalit ovat tekijänoikeussuojattuja. Tämä huomioitiin, eikä menetelmän lomakkeita julkaista opinnäytetyössä eikä niitä liitetä perhekuntoutuksen arviointijakson malliin.

Jotta arviointimallin toimivuutta ja luotettavuutta voisi paremmin arvioida, tulisi tehdä jonkinlainen kartoitus mallin käyttöönoton jälkeen. Opinnäytetyön resurssit eivät kuitenkaan riittäneet tähän. Lisäksi Paasikiven Nuorisokylän toiveena oli saada malli käyttöön vuoden 2017 alussa. Kehittämishankkeen aikana pohdittiin, ettei mallista ole tarvetta luoda lopullista versiota opinnäytetyön puitteissa. Mallia on tarkoitus jatkossa muokata sen käytössä esiin tulevien tarpeiden mukaan. Lisäksi mallista olisi hyvä kerätä palautetta ja arvioida sen toimivuutta tarkemmin vuoden kuluttua sen käyttöön otosta.

8 Pohdinta ja arviointi

Opinnäytetyön kehittämishankkeen tarkoituksena oli kehittää Paasikiven Nuorisokylän perhekuntoutuksessa tehtävää arviointityötä. Tavoitteena oli kehittää perhekuntoutuksen arviointijakson malli ja siihen ohjeistava kansio Paasikiven Nuorisokylän perhekuntoutuksen työntekijöiden käyttöön. Opinnäytetyön tavoite toteutui ja luovutin perhekuntoutuksen arviointijakson mallin ja siihen ohjeistavan kansion Paasikiven Nuorisokylälle 2.1.2017. Työntekijät olivat tyytyväisiä arviointijakson malliin ja ohjeistavaan kansioon. Malli otettiin heti työntekijöiden käyttöön. Malli suunniteltiin yhteistyössä Paasikiven Nuorisokylän johtajan ja perhekuntoutuksen työntekijöiden kanssa ja mallista tuli henkilökunnan toiveiden mukainen. Tärkeänä osana

kehittämistä oli saada malliin perhekuntoutukseen asiakkaita ohjaavien lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä. Myös tämä tavoite toteutui.

Kohdekunnan lastensuojelun päällikön tavoittaminen osoittautui haasteelliseksi, mutta lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden haastattelu saatiin järjestettyä. Näin myös viimeiseen tutkimuskysymykseen saatiin vastattua kartoittamalla sosiaalityöntekijöiden toiveita perhekuntoutuksen arviointijakson mallista. Sosiaalityöntekijöiden haastattelurunko osoittautui kuitenkin osittain toimimattomaksi ja haastattelussa olisi mahdollisesti saatu tarkempia ja monipuolisempia vastauksia, mikäli haastattelukysymykset olisi suunniteltu yksityiskohtaisemmiksi. Paasikiven Nuorisokylän vastaavan perheohjaajan osallistuminen sosiaalityöntekijöiden haastatteluun osoittautui toimivaksi ratkaisuksi. Näin saatiin hyvin esiin perhekuntoutuksen ja kunnan lastensuojelun yhteistyössä toimivia asioita sekä siinä esiintyviä kehittämisen kohteita.

Haastatteluissa saatiin vastaukset tutkimuskysymyksiin. Perhekuntoutuksen arviointijakson tavoitteet ja arvioitavat asiat kirjattiin arviointijaksoa ohjeistavaan kansioon. Arviointijaksoon valitut menetelmät vastasivat työntekijöiden toiveita ja tarpeita työvälineistä. Valitut menetelmät, joita olivat Vanhemmuuden roolikartta, Vahvuus- ja huolimittari perhetyössä sekä Perhearviointimenetelmä, mahdollistavat lapsikeskeisen ja perhekeskeisen työskentelyn sekä perheen voimavarojen huomioimisen. Kuntouttava työskentely tulee menetelmissä esiin niin, että arvioinnin pohjalta asetetaan perheen kanssa yhdessä tavoitteita, joita kohti työskennellään jo arviointijakson aikana. Menetelmät sopivat lastensuojelun asiakasprosessin eri työskentelyvaiheisiin, mikä on tärkeää sen vuoksi, että perheiden asiakasprosessit ovat kestäneet eripituisia aikoja heidän tullessaan perhekuntoutukseen. Edellisten lisäksi arviointijaksolle valittiin vielä mielenterveyttä ja päihteiden käyttöä kartoittavat osiot, jotka täydentävät hyvin varsinaisia lastensuojelun työmenetelmiä.

Suurimmaksi haasteeksi mallin kehittämisessä nousi perhekuntoutukseen tulevien perheiden erilaisuus. Perhekuntoutukseen voi tulla perheitä, joissa on 0-17-vuotiaita lapsia. Perheessä olevien lasten ikä vaikuttaa siihen, miten arviointimenetelmiä voidaan hyödyntää ja millaisia asioita arvioinnissa painotetaan. Osa perheistä on ollut jo pitkään lastensuojelun asiakkaita. Osa perheistä tulee perhekuntoutukseen kiireellisesti, eikä heillä välttämättä ole aiempaa lastensuojelun asiakkuutta. Osa vanhemmista tulee kuntoutukseen jo raskausaikana ennen vauvan syntymää. Nämä seikat vaikuttavat siihen, millaista tietoa perheestä on jo olemassa ja miten sitä voidaan hyödyntää arviointijaksolla. Kunnan lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden haastattelussa korostui perheiden yksilöllinen huomioiminen. Mielestäni mallissa onnistuttiin hyvin huomioimaan perheiden erilaisia tarpeita, vaikka mallin runko onkin kaikille sama. Malliin valitut menetelmät sopivat eri-ikäisten lasten perheille. Lisäksi havainnoinnilla ja arjen vuorovaikutuksella on keskeinen rooli arviointijaksolla.

Lisäksi haasteiksi muodostuivat hankkeen tiukka aikataulu ja kehittämiskohteen teoreettisen viitekehyksen rajaaminen. Kehittämistyö aloitettiin elokuussa 2016 ja valmis arviointimalli sekä siihen ohjeistava kansio luovutettiin Paasikiven Nuorisokylälle 1.2.2017. Aikataulu ei kuitenkaan muodostunut ylitsepääsemättömäksi esteeksi. Paasikiven Nuorisokylän johtaja ja perhekuntoutuksen työntekijät olivat tyytyväisiä malliin. Jatkossa mallia kehitetään käytössä esiin nousevien tarpeiden mukaan. Malliin valittujen menetelmien soveltuvuutta voidaan arvioida, kun malli on ollut riittävän pitkään käytössä asiakastyössä. Perhekuntoutuksen taustalla vaikuttaa useita teorioita, minkä vuoksi teoreettisen viitekehyksen rajaaminen oli vaikeaa. Arviointityön kehittämisen näkökulmasta selkeänä viitekehyksenä valikoitui lastensuojelun arviointityö. Perhekuntoutuksen viitekehystä muodostettiin yhdessä Paasikiven Nuorisokylän johtajan sekä perhekuntoutuksen työntekijöiden kanssa. Siihen pyrittiin valitsemaan Paasikiven Nuorisokylän perhekuntoutuksen ja kehitettävän arviointijakson mallin kannalta keskeisiä asioita. Perhekuntoutuksen taustateoriaa jouduttiin kuitenkin rajaamaan, eikä sen ole tarkoitus olla täydentävä kuvaus työskentelyn taustasta.

Perhekuntoutuksen arviointijakson malli ja siihen ohjeistava kansio otettiin heti käyttöön Paasikiven Nuorisokylän perhekuntoutusyksikössä niiden valmistuttua. Konkreettinen muutos aiemmin tehtyyn arviointityöhön oli kirjallisesti kuvattu ja yhtenäinen arviointijakson malli, jota ei aiemmin ollut. Arviointijaksolla käytettävät työmenetelmät päivitettiin ja ne muuttuivat aiemmasta työskentelystä. Työntekijöiden käymiä arviointityön koulutuksia hyödynnettiin mallissa ja alkuvuodesta työntekijät saavat lisäkoulutusta VAHU-mittarin käyttöön. Arviointijakson tavoitteet ja työskentelyn sisältö on kuvattu mallissa, mikä lisää työskentelyn avoimuutta ja yhtenäistää arviointityötä. Valmis arviointijakson malli lähetettiin myös haastattelun osallistuneille sosiaalityöntekijöille.

Kerätessäni palautetta perhekuntoutuksen työntekijöiltä, he kertoivat olevansa tyytyväisiä malliin. Työntekijät kokivat ohjeistavan kansion selkeäksi, eikä heille tullut mieleen parannusehdotuksia. Työntekijöiden mielestä ryhmähaastattelut olivat hyvä tapa kehittää arviointijaksoa. Yksi työntekijöistä pohti, olisiko jossain kohtaa ollut hyödyllistä haastatella vähemmän ihmisiä kerrallaan ja olisiko kysymykset voineet olla joissain kohdin tarkempia. Lisäksi palautteessa nousi esiin, että kehittämistyöhön olisi voinut käyttää enemmänkin aikaa. Työntekijät olivat sitä mieltä, että arviointijakson malli otetaan heti käyttöön asiakastyössä. Samalla mallin toimivuus tulee testattavaksi.

Kokonaisuudessaan opinnäytetyön tekeminen työelämälähtöisenä kehittämishankkeena oli antoisaa kokemus. Koen oppineeni paljon prosessin aikana työelämälähtöisestä kehittämistyöstä ja lastensuojelussa tehtävästä arviointityöstä. Kehittämiskohteen organisaatio oli minulle tuttu, sillä olin tehnyt yksikössä kehittämistyön harjoittelun kesällä 2016. Koko kehittämis-

hankkeen ajan työskentelin yksikössä keikkatyöntekijänä. Tutussa paikassa kehittämistyö tuntui mukavalta ja yhteistyö työntekijöiden kanssa oli avointa ja sujui hyvin. Opinnäytetyön valmistumisen jälkeen jatkan työntekijänä perhekuntoutusyksikössä ja on kiinnostavaa päästä myös itse kokeilemaan arviointijakson mallin toimivuutta asiakastyössä ja kehittämään sitä edelleen yhdessä muiden työntekijöiden kanssa.

Lähteet

Kirjalliset lähteet:

Aho, S. 2000. Ensimmäisenä lapset. Paasikiven Nuorisokylän Säätiö.

Harris, N. 2012. Assessment: when does it help and when does it hinder? Parents' experiences of the assessment process. *Child and Family Social Work* 2012; 17, pages 180-191. Australia.

Heino, T., Berg, K. & Hurtig, J. 2000. Perhetyön ilo ja hämmennys. Lastensuojelun perhetyömuotojen esittelyä ja jäsenyyksiä. Helsinki: Stakes. Aiheita 14.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, S- & Hurme, H. 2009. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus, HYY yhtymä.

Hurtig, J. 2010. Lasten suojelua ja perheen kuntoutusta - lastensuojellisen kuntoutuksen tavoitteet ja niiden saavuttaminen. Teoksessa Törrönen, M & Pärnä, K. (toim.) Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Mannerheimin lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö. 237-249.

Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja 2011. UNICEF Suomi. Käännös: Hetemäki, I., Rontu, K. & raakakäännös Mäki, J. Hetemäki, I. (toim.) Edita Publishing Oy. Alkuperäisteos: Hodgins, R. & Newell, P. 1998. Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child. UNICEF.

Laukkanen M. 2011. Perhearviointi - perheen voimavarojen, vahvuuksien ja vaikeuksien arviointimenetelmä. Perheterapia 2/11. 27. vuosikerta. 5-16.

Pohjola, A. 2007. Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoksessa Viinamäki, L. & Saari, E. (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskunnalliseen tutkimukseen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. 11-31.

Pärnä, K. 2010. Perhekuntoutus lasten ja perheiden palveluna. Teoksessa Törrönen, M & Pärnä, K. (toim.) Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Mannerheimin lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö. Porvoo: Bookwell Oy. 41-50.

Reijonen, M. 2005. "Mitä työtä se perhetyö oikein on?" - ammattina perhetyöntekijä. Teoksessa Reijonen, M. (toim.) Voimaa perhetyöhön. Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Jyväskylä: PS-Kustannus. 7-15.

Vilén, M. & Seppänen, P. 2014. VAHU-mittarin käsikirja. Vahvuus ja huolimittari perhetyössä. Helsinki: Miele.

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vilka, H. 2015. Tutki ja kehitä. Jyväskylä: PS-Kustannus. 4., uudistettu painos.

Ylitalo, P. (toim.) 2011. Roolikartta vanhemmuuden, parisuhteen ja itsenäistymisen tueksi. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Sähköiset lähteet:

Alkoholin käytön riskit - AUDIT 2016. Päihdelinkki.fi. A-klinikkasäätiö. Viitattu 7.11.2016. <http://www.paihdelinkki.fi/fi/testit-ja-laskurit/alkoholi/alkoholin-kayton-riskit-audit>

Andersson, M. 2008. Pidä kiinni-hoitojärjestelmän rakentaminen. Teoksessa Andersson, M., Hyytinen, R. & Kuorelahti, M. (toim.) Vauvan parhaaksi. Kuntoutuminen päihteistä odotus- ja vauva-aikana. Pidä kiinni-hoitojärjestelmä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 38. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto ry. 18-36. Viitattu 15.9.2016. <https://ensijaturvakotienliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/7b9231d6ebae98c85c453503a2fa9c6/1473915838/application/pdf/3140276/vauvan%20parhaaksi.pdf>

Ervast, S-A & Tulensalo, H. 2006. Kohtaavaa lastensuojelua. Sosiaalityötä lapsen kanssa. Kokemuksia lapsikeskeisen tilannearvion kehittämisestä. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 8/2006. Viitattu 10.10.2016. http://www.socca.fi/files/87/Sosiaalityota_lapsen_kanssa.pdf

Filppula, E. 2010. Lapsen osallisuus lastensuojelun alkuarvioinneista laadituissa dokumenteissa. Pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kokkola yliopistokeskus Chydenius. Sosiaalityö. Viitattu 1.9.2016. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/25477/URN:NBN:fi:juu-201010132980.pdf?sequence=1>

GAD-7 2012. TOIMIA toimintakyvyn mittaamisen ja arvioinnin kansallinen asiantuntijaverkosto. THL. Viitattu 7.11.2016. <http://www.thl.fi/toimia/tietokanta/mittariversio/109/>

Heino, T. 2013. Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. 4. uudistettu painos. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. 84-107. Viitattu 28.9.2016. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=1

Hurtig, J. 2003. Lasta suojelemissa - etnografia lasten paikan tarkentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Akateeminen väitöskirja. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Rovaniemi. Viitattu 14.12.2016. http://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61733/Johanna_Hurtig_v%E4it%F6skirja.pdf;jsessionid=A97C6EC424ACAA66D2C6C838494DBD9?sequence=1

Itsearviointi 2016. Mielenterveystalo.fi. HUS. Viitattu 7.11.2016. <https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/itsearviointi/Pages/default.aspx>

Kiuru, H. 2010. ”Lapsen etu on se, mikä meitä ohjaa”. Lapsilähtöinen työskentely perhekeskeisessä lastensuojelun perhetyössä. Sosiaalityön pro gradu-tutkielma. Sosiaalityön tutkimuksen laitos. Tampereen yliopisto. Viitattu 18.9.2010. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/81561/gradu04284.pdf?sequence=1>

Kumpulainen, A. & Valkonen, R. 2005. Perhekuntoutus Kuusikon kunnissa 2004. Lasten sijaishuollon työryhmän asettaman pienryhmän selvitys. Kuusikko-työryhmän julkaisusarja 2B/2005. Viitattu 17.11.2016. http://www.kuusikkokunnat.fi/SIRA_FILES/PK2004.pdf

Lavikainen, M., Puustinen-Korhonen, A. & Ruuskanen, K. (toim.) 2014. Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2014:4. Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 6.9.2016. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70275/URN_ISBN_978-952-00-3488-7.pdf?sequence=1

Muukkonen, T. 2008. Lapsikeskeisyys sosiaalityön läpäisevänä periaatteena. Teoksessa Muukkonen, T. (toim.) Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 17. 145-162. Viitattu 22.9.2016. <https://www.thl.fi/documents/647345/891133/Suunnitelmallinen+sosiaality%C3%B6%20lapsen+kanssa.pdf/5c65986d-84b1-4d42-9576-e996a19c9359>

Muukkonen, T. & Tulensalo, H. 2004. Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 2004:1. Viitattu 31.8.2016. http://www.socca.fi/files/104/Lapsilahtoisien_tilannearvion_kasikirja.pdf

Myllärniemi, A. 2007. Lastensuojelun avohuollon perhetyö ammattikäytäntönä - jäsenyyksiä perhetyöstä toimintatutkimuksen valossa. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 2007. Helsinki: Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA. Viitattu 1.12.2016. http://www.socca.fi/files/90/Lastensuojelun_perhetyo_ammattikaytantona.pdf

Nyman, S. T. 2015. Vauva lastensuojelun asiakkaana. Pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Sosiaalityö. Viitattu 14.9.2016. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/153972/Nyman_Sosiaalityo.pdf?sequence=2

Pajulo, M. & Kalland, M. 2008. Äidin reflektiivinen kyky ja sen vaikutus päihde-ensikotien hoidon tulokseen. Teoksessa Andersson, M., Hyytinen, R. & Kuorelahti, M. (toim.) Vauvan parhaaksi. Kuntoutuminen päihdeistä odotus- ja vauva-aikana. Pidä kiinni-hoitojärjestelmä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 38. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto ry. 158-183. Viitattu 15.9.2016. <https://ensijaturvakotienliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/7b9231d6ebae98c85c453503a2fa9c6/1473915838/application/pdf/3140276/vauvan%20parhaaksi.pdf>

Perhekuntoutus 2016. Lastensuojelun käsikirja. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 31.8.2016. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet/perhekuntoutus>

Perhetyö 2015. Lapset, nuoret ja perheet. Kasvun kumppanit. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 12.9.2016. <https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/sosiaalipalvelut/perhetyo>

Petrelus, P. 2016. Lastensuojelun lapsi- ja perhekohtaisen arvioinnin kansainvälinen tutkimus. Teoksessa Petrelus, P., Tulensalo, H., Jaakola, A-M. & Hietamäki, J. (toim.) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Työpaperi 33/2016. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. 132-156. Viitattu 19.12.2016. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131363/URN_ISBN_978-952-302-749-7.pdf?sequence=1

Petrelus, P., Tulensalo, H., Jaakola, A-M. & Hietamäki, J. 2016. Kohti lapsikeskeistä ja kokonaisvaltaista lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointia. Teoksessa Petrelus, P., Tulensalo, H., Jaakola, A-M. & Hietamäki, J. (toim.) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Työpaperi 33/2016. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. 5-26. Viitattu 1.11.2016. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131363/URN_ISBN_978-952-302-749-7.pdf?sequence=1

Päivölän perhekuntoutus 2016. Paasikiven Nuorisokylä. Viitattu 25.11.2016. <http://www.paasikiven.fi/digiesitteet/paivolan-perhekuntoutus/#7/z>

Rantala, A. 2002. Perhekeskeisyys - puhetta vai todellisuutta? Työntekijöiden käsityksiä yhteistyöstä erityistä tukea tarvitsevan lapsen perheen kanssa. Väitöskirjatyö. Jyväskylän yliopisto. Erityispedagogiikan laitos. Kasvatustieteiden tiedekunta. Viitattu 24.10.2016. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/25455/9789513940447.pdf?sequence=1>

Roivainen, E. 2008. Beckin depressioasteikon tulkinta. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim. 2008;124(21):2467-70. Viitattu 7.11.2016. http://www.duodecim-lehti.fi/web/guest/haku;jsessionid=B11CE846CD09ABEBC750AC43BF0A9F95?p_p_id=Article_WAR_DL6_Articleportlet&p_p_lifecycle=0&_Article_WAR_DL6_Articleportlet_p_from-page=uusinumero&_Article_WAR_DL6_Articleportlet_viewType=viewArticle&_Article_WAR_DL6_Articleportlet_tunnus=duo97613

Säätiö 2016. Paasikiven Nuorisokylä. Viitattu 30.11.2016. <http://www.paasikivennk.fi/fi/saatio>

Tietoa palveluista 2016. Mielenterveystalo.fi. HUS. Viitattu 26.11.2016. <https://www.mielenterveystalo.fi/tietoa%20palvelusta/Pages/default.aspx>

Voimavaralähtöiset menetelmät 2015. Lapset, nuoret ja perheet. Kasvun kumppanit. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 24.10.2016. https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/menetelmat/voimavaralahtoiset_menetelmat

Ympäri vuorokautinen hoito ja kasvatusta - kun kodin resurssit eivät riitä 2016. Paasikiven Nuorisokylä. Viitattu 30.11.2016. <http://www.paasikivennk.fi/fi/hoito-kasvatus>

Lait:

Lastensuojelulaki 417/2007

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014

Suomen perustuslaki 731/1999

Liitteet

Liite 1: Perhekuntoutuksen työntekijöiden ryhmähaastattelu.....	50
Liite 2: Saatekirje sosiaalityöntekijöille	51
Liite 3: Sosiaalityöntekijöiden haastattelurunko	52
Liite 4: Saatekirje toimintaterapeutille	53
Liite 5: Toimintaterapeutin haastattelurunko	54
Liite 6: Perhekuntoutuksen arviointijakson ohjeistava kansio	55

Liite 1: Perhekuntoutuksen työntekijöiden ryhmähaastattelu

Perhekuntoutuksen työntekijöiden ryhmähaastattelu 5.10.2016

1. Mitkä ovat perhekuntoutuksen alkuarviointityön tavoitteet?
2. Onko perhekuntoutuksen alkuarviointityössä jokin tietty näkökulma tai viitekehys?
 - Esim. lapsikeskeisyys, perhekeskeisyys, ratkaisukeskeisyys tai voimavarakeskeisyys, kiintymyssuhdeteoria tai jokin muu
3. Mitä asioita perhekuntoutuksen alkutyöskentelyssä arvioidaan?
 - Arvioitavien osa-alueiden muodostaminen
4. Millaisia lomakkeita ja työvälineitä Paasikiven nuorisokylän perhekuntoutuksen työntekijät tarvitsevat arviointityöhön?
 - Vanhojen lomakkeiden päivittämistarpeet
 - Tarvitaanko uusia lomakkeita?
 - Millaisia toiminnallisia menetelmiä arviointityössä on käytössä? Tarvitaanko lisää toiminnallisia menetelmiä?
 - Miten ja minne arviointityö dokumentoidaan?
5. Millaisia menetelmäkoulutuksia työntekijöillä on?
 - Perhearviointi (Bentovim & Miller)
 - VAHU-mittari perhetyössä
 - Vanhemmuuden roolikartta
 - THL:n varhaisen vuorovaikutuksen lomakkeet
 - MIM
 - VIG ym.
 - Valitaanko jokin/joitakin menetelmiä arviointimalliin?
6. Miten lapsikeskeisyys ja lapsen osallisuus näkyvät arviointityössä? Miten tärkeäksi koet lapsen osallisuuden? Ovatko lapsi- ja perhekeskeisyys mielestäsi ristiriidassa?
7. Mitä muita työtehtäviä arviointimalliin on tarpeen kirjata varsinaisen arviointityön lisäksi?
8. Mitkä ovat työntekijöiden roolit arviointityössä?
9. Millaista yhteistyötä sosiaalitoimen kanssa tehdään alkuarviointityössä?

Liite 2: Saatekirje sosiaalityöntekijöille

Hei,

olen sosionomiopiskelija Hyvinkään Laureasta ja teen opinnäytetyötä Paasikiven Nuorisokylän perhekuntoutusyksikölle. Opinnäytetyön tarkoituksena on kehittää perhekuntoutuksessa tehtävää arviointityötä. Opinnäytetyön tavoitteena on kehittää perhekuntoutuksen asiakasperheiden alkuarviointityön malli Paasikiven Nuorisokylän työntekijöiden käyttöön. Opinnäytetyö on toiminnallinen ja arviointityötä kehitetään yhdessä perhekuntoutuksen työntekijöiden kanssa. Tietoa arviointimallin kehittämiseen kerätään kirjallisuuteen tutustumalla ja työntekijöitä haastatteleamalla.

Paasikiven Nuorisokylältä tuli toive, että arviointimalliin saataisiin myös lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä ja ideoita. Olen järjestämässä ryhmähaastattelua/keskustelutilaisuutta, johon osallistumalla on mahdollisuus vaikuttaa perhekuntoutuksen arviointityön kehittämiseen. Tilaisuudessa on tarkoitus saada aikaan avointa keskustelua ja ajatusten vaihtoa. Ryhmähaastatteluun osallistuu myös Päivölän perhekuntoutusyksikön vastaava perheohjaaja Sirja Setälä.

Tavoitteena olisi toteuttaa haastattelu loka-marraskuun aikana. Haastattelu kestää noin tunnin ajan. Ryhmähaastattelusta laaditaan yhteenveto, joka lähetetään kaikille haastatteluun osallistuneille. Opinnäytetyössä ei tulla julkaisemaan haastatteluun osallistuneiden nimiä. Haastattelussa syntyneet materiaalit hävitetään opinnäytetyön valmistuttua.

Haastattelun ajankohdasta ja paikasta voi sopia minun kanssani sähköpostilla tai puhelimitse. Vastaan myös mielelläni lisäkysymyksiin.

Ystävällisin terveisin: Elina Tarnanen

Yhteystiedot:

Elina Tarnanen
elina.tarnanen@student.laurea.fi

Liite 3: Sosiaalityöntekijöiden haastattelurunko

Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelu / Haastattelurunko

- Millaisia toiveita ja kriteereitä lastensuojelulla on perhekuntoutuksen tekemälle arviointityölle?
- Mitä osa-alueita perhekuntoutuksen arviointijakson tulisi sisältää lastensuojelun sosiaalityöntekijän näkökulmasta?
- Miten lapsen osallisuuden tulisi näkyä arvioinnissa?
- Millaisia lastensuojelun tietoja perheen aiemmin saamista tukitoimista tulisi siirtyä perhekuntoutukseen ja miten tiedonsiirto sujuisi parhaiten?

Liite 4: Saatekirje toimintaterapeutille

Hei,

Opinnäytetyöni aiheena on Perhekuntoutuksen arviointijakson mallin kehittäminen Paasikiven Nuorisokylässä. Opinnäytetyön tarkoituksena on kehittää perhekuntoutuksessa tehtävää arviointityötä. Opinnäytetyön tavoitteena on kehittää perhekuntoutuksen asiakasperheiden alkuarviointityön malli ja siihen ohjeistava kansio Paasikiven Nuorisokylän työntekijöiden käyttöön. Opinnäytetyö on toiminnallinen ja arviointityötä kehitetään yhdessä perhekuntoutuksen työntekijöiden kanssa. Arviointimallia kehitetään haastattelemalla Paasikiven perhekuntoutuksen työntekijöitä, Paasikiven Nuorisokylän johtajaa sekä erään kunnan lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä. Lisäksi kehittämistyössä hyödynnetään aiheeseen liittyvää kirjallisuutta.

Arviointijaksolla halutaan hyödyntää myös toimintaterapeutin osaamista. Haastattelun tavoitteena on pohtia, miten toimintaterapeutti voisi osallistua arviointijakson työskentelyyn. Haastatteluun on varattu aikaa yksi tunti. Opinnäytetyössä ei tulla julkaisemaan haastatteluun osallistuneiden nimiä. Haastattelussa syntyneet materiaalit hävitetään opinnäytetyön valmistuttua. Haastattelurunko ja lähes valmis perhekuntoutuksen arviointijakson malli ovat liitteinä.

Ystävällisin terveisin: Elina Tarnanen

Liite 5: Toimintaterapeutin haastattelurunko

Toimintaterapeutin haastattelu / haastattelurunko

- Millaista työtä toimintaterapeutti tekee lastensuojelun perhekuntoutuksessa?
- Millaista kokemusta sinulla on lasten ja perheiden kanssa työskentelystä?
- Millaista arviointityötä toimintaterapeutti tekee?
- Miten toimintaterapeutti voisi osallistua perhekuntoutuksen arviointijakson työskentelyyn?

Liite 6: Perhekuntoutuksen arviointijakson ohjeistava kansio

PERHEKUNTOUTUKSEN ARVIOINTIJAKSO

PAASIKIVEN
NUORISOKYLÄ

2.1.2017

SISÄLLYS

PERHEKUNTOUTUKSEN PROSESSI	4
YLEISTÄ PERHEKUNTOUTUKSEN ARVIOINTIJAKSOSTA.....	5
Arviointijakson tavoitteet	5
Arviointijaksoa ohjaavat periaatteet	5
Arviointijakson osa-alueet	5
Arviointijaksolla käytettävät menetelmät	6
Perheen yksilöllinen huomioiminen.....	7
Lapsen kanssa työskentely.....	7
Dokumentointi.....	7
Avoimuus arviointijaksolla	8
ARVIOINTIJAKSON PROSESSI.....	8
Perheen tulo Paasikiven Nuorisokylään.....	8
Turvallisuuden ja riskien arviointi arviointijakson aikana	9
Ensimmäinen tapaaminen	9
Toinen arviointitapaaminen	9
Kolmas arviointitapaaminen	9
Neljäs arviointitapaaminen	9
Viides arviointitapaaminen	10
Kuudes arviointitapaaminen: tapaaminen lapsen kanssa	10
Seitsemäs arviointitapaaminen	10
Kahdeksas arviointitapaaminen	10
Yhdeksäs arviointitapaaminen	11
Kymmenes arviointitapaaminen: tapaaminen lapsen kanssa	11
Yhdestoista arviointitapaaminen	11
Kahdestoista arviointitapaaminen: Yhteenveto arviointijaksosta.....	11
TYÖNTEKIJÖIDEN ROOLIT	12

Vastaava perheohjaaja	12
Omaohjaaja	12
Työntekijä	12
Psykiatrinen sairaanhoitaja	13
Toimintaterapeutti	13
Nuorisokylän johtaja / sosiaalityöntekijä.....	13
YHTEISTYÖ LAPSEN ASIOISTA VASTAAVAN SOSIAALITYÖNTEKIJÄN KANSSA	13
Aloitusneuvottelu	14
LÄHTEET	15
LIITTEET	16
Liite 1: Arviointijakson tehtävälista	16
Liite 2: Perhekuntoutuksen perustietolomake	17
Liite 3: Perhekuntoutuksen sopimus	20
Liite 4: Lupalomake valokuvaukseen, kuljetukseen ja videointityöskentelyyn	22

PERHEKUNTOUTUKSEN PROSESSI

Paasikiven Nuorisokylän ympärivuorokautinen perhekuntoutus on tarkoitettu perheille, joissa on 0-17-vuotiaita lapsia. Prosessi alkaa aina kunnan lastensuojelun sosiaalityöntekijän yhteydenotolla. Perhekuntoutus perustuu vapaaehtoisuuteen ja on määräaikaista. Perhekuntoutuksen tavoitteina voivat olla mm. vanhemman ja lapsen välisen kiintymyssuhteen tukeminen, perheen vuorovaikutustaitojen parantaminen sekä erilaisten vanhemmuuteen ja arjenhallintaan liittyvien ongelmien ratkaiseminen. Perhekuntoutuksessa voidaan tehdä myös tarkempaa perheen tilanteen arviointia, jonka tavoitteena on perheen tuen tarpeiden täsmentäminen. Perhekuntoutuksen tavoitteet määritellään yhdessä asiakasperheen ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa. Perhekuntoutusjakson tavoitteet kirjataan kuntoutussuunnitelmaan. Jokaisella perheellä on kaksi omaohjaajaa.

Perhekuntoutus alkaa arviointijaksolla, joka kestää yhden kuukauden. Varsinaisia arviointijakson tapaamisia perheen kanssa on 9-12. Jo arviointijakson aikana perheen kanssa tehdään kuntouttavaa työskentelyä. Arviointijakson jälkeen kuntouttavaa työskentelyä jatketaan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän määrittämien sekä arviointijaksolla tarkennettujen tavoitteiden pohjalta. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä päättää kuntoutusjakson pituudesta. Jakson aikana arvioidaan asetettuihin tavoitteisiin pääsemistä ja asetetaan välitavoitteita. Työskentelyssä hyödynnetään erilaisia menetelmiä perheen yksilöllinen tilanne huomioiden. Koko jakson ajan tehdään tiivistä yhteistyötä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa.

YLEISTÄ PERHEKUNTOUTUKSEN ARVIOINTIJAKSOSTA

Arviointijakson tavoitteet

- Perheen nykytilanteen kartoittaminen
- Perheen arjen hallinnan kartoittaminen
- Perheen aiemmin saamien tukitoimien kartoittaminen
- Perheen voimavarojen kartoittaminen
- Perheen haasteiden ja huolenaiheiden kartoittaminen
- Perheen oman näkemyksen selvittäminen
- Turvallisuuden kartoittaminen
- Luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen luominen työntekijöiden ja asiakasperheen välille
- Tarkempien tavoitteiden muodostaminen perhekuntoutusjaksolle

Arviointijaksoa ohjaavat periaatteet

- Perhekeskeisyys
- Lapsikeskeisyys
- Voimavarakeskeisyys
- Kuntouttava työskentely

Arviointijakson osa-alueet

- Perheenjäsenten välinen vuorovaikutus
- Perheen sosiaaliset suhteet ja verkostot
- Perheen arjenhallinta
- Vanhemmuus
- Parisuhde
- Perheenjäsenten terveydentila
- Perheen taloudellinen tilanne
- Kodin olosuhteet
- Turvallisuus

Arviointijaksolla käytettävät menetelmät

Vanhemmuuden roolikartta®

Vanhemmuuden roolikartta on Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymän kehittämä työväline, jonka avulla vanhemmuutta voidaan tarkastella luontevasti erilaisista näkökulmista vanhemmuuteen sisältyvien roolien avulla. Vanhemmuuden roolikartta® on ilmestynyt vuonna 1991. (Ylitalo 2011, 8-9.)

Vahvuus- ja huolimittari perhetyössä

Vahvuus- ja huolimittari perhetyössä (VAHU-mittari) on kuulemisen ja haastattelun menetelmä, jonka avulla voidaan kartoittaa perheessä esiintyviä vahvuuksia ja huolia. VAHU-mittari sisältää käsikirjan ja erilaisia lomakkeita kaikkien perheenjäsenten näkemysten esiin tuomiseen. VAHU-mittarin käyttö edellyttää käsikirjan lukemista ja menetelmään on saatavilla myös koulutusta. (Vilén, M. & Seppänen, P. 2014. VAHU-mittarin käsikirja. Vahvuus ja huolimittari perhetyössä. Helsinki: Mielle.)

Perhearviointimenetelmä

Perhearviointi on Amon Bentovimin ja Lisa Bingley Millerin kehittämä perheen voimavarojen, vahvuuksien ja vaikeuksien arviointimenetelmä (Bentovim & Miller 2006, ks. Laukkanen 2011, 5). Menetelmä sisältää puolistrukturoidun mallin, jonka avulla perheen toimintakykyä voidaan arvioida monipuolisesti, systemaattisesti ja suhteellisen objektiivisesti. Perhearviointiin sisältyy erilaisia haastattelupohjia ja perhetehtäviä. Perhearviointi on lähtöisin Iso-Britanniasta, jossa se on kehitetty osaksi sosiaalityöntekijöille suunnattua Arviointikehyksen (Framework for the Assessment of Children in Need and their Families, Department of Health 2000) välineistöä. (Laukkanen 2011, 5, 9, 15.)

Masennuskysely (BDI-21), ahdistuneisuuskysely (GAD-7) ja alkoholinkäytön riskit-kysely (AUDIT)

Masennuskysely (BDI-21), ahdistuneisuuskysely (GAD-7) ja alkoholinkäytön riskit-kysely (AUDIT) löytyvät internetistä HUS:n ylläpitämältä Mielenterveystalo-sivustolta. Sivusto sisältää luotettavaa ja monipuolista tietoa mielenterveydestä. Itsearviointityökalujen avulla voidaan arvioida omaa psyykkistä vointia ja päihteidenkäyttöä. Tulokset ovat suuntaa antavia, eikä niiden perusteella voida tehdä diagnoosia. Mielenterveystalo-sivustolta löytyy tarkempaa tietoa kyselyiden taustasta. (Itsearviointi 2016. Mielenterveystalo.fi)

Perheen yksilöllinen huomioiminen

- Vaikka arviointijakson rakenne on sama kaikille perheille, huomioidaan jokainen perhe yksilöllisesti myös arviointityössä. Perheen kanssa käydään läpi perheen tämän hetkinen tilanne sekä millaista tukea he ovat jo saaneet muilta tahoilta. Arviointijaksolla hyödynnetään perheestä jo olemassa olevaa tietoa esimerkiksi kunnan lastensuojelun tekemästä arviointityöstä ja pyritään välttämään päällekkäistä työskentelyä.

Lapsen kanssa työskentely

- Lapsen kanssa työskennellään koko arviointijakson ajan arkisessa vuorovaikutuksessa.
- Lasta sekä lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta havainnoidaan päivittäin. Tilanteita sanoitetaan vanhemmille.
- Lapsen kanssa pidetään kaksi varsinaista arviointitapaamista arviointijakson aikana, jos se on mahdollista lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden. Toinen tapaaminen pidetään lapsen kanssa kahden, toisella tapaamisella vanhempi tai vanhemmat voivat olla mukana.
- Vauvaperheiden kanssa tehtävässä arviointityössä korostuu vauvan ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen havainnointi.
- Lapsen kanssa työskennellään lapsilähtöisiä menetelmiä hyödyntäen ja lapsen yksilölliset tarpeet huomioiden.

Dokumentointi

- Koko perhekuntoutusjakson ajan kaikista perheenjäsenistä kirjataan laadukkaita ja tarkkoja raporttimerkintöjä Nappulaan.
- Jokaiselle perhekuntoutukseen osallistuvalla perheenjäsenellä kirjataan omat raporttimerkinnät.
- Arviointijakson tiedot kirjataan erikseen Nappulan Arviointijakso-lomakkeelle. Arvioinnista laaditaan yhteenveto. Yhteenvedossa kuvataan arviointijaksolla esiin nousseet asiat arviointijakson osa-alueiden mukaisesti. Lisäksi kirjataan muut keskeiset esiin tulleet asiat.
- Kirjaamisessa huomioidaan lähettävän tahon ja perheen kanssa yhdessä asetetut tavoitteet perhekuntoutusjaksolle.
- Henkilörekisteriä koskevat tärkeät tiedot löytyvät rekisteriselosteesta.

Avoimuus arviointijaksolla

- Perhekuntoutuksen alkaessa perheelle kerrotaan arviointijaksosta ja sen tavoitteista. Käydään läpi arviointijakson kokonaisuus.
- Kerrotaan arviointityön dokumentoinnista. Rekisteriseloste on asiakkaiden luettavissa ilmoitustaululla yhteisissä tiloissa.
- Jokaisen arviointijaksoon kuuluvan tapaamisen lopussa käydään perheen kanssa läpi, mitä keskusteltiin ja millaisia asioita nousi esille.
- Perhe saa yhteenvedon arviointijaksosta, joka käydään yhdessä omaohjaajan kanssa läpi.
- Perhe saa kuukausittain kuukausiraportin.

ARVIOINTIJAKSON PROSESSI

Arviointijakso kestää 4-5 viikkoa. Arviointitapaamisia on kaksi kertaa viikossa. Perheen omaohjaajat vastaavat pääsääntöisesti arviointitapaamisista. Arviointijakson vaiheiden tehtävälista on liitteenä (LIITE 1).

Perheen tulo Paasikiven Nuorisokylään

- Tutustumiskäynti mahdollisuuksien mukaan ennen perhekuntoutusjakson alkua
 - Päivölän perhekuntoutusyksikön esittely
 - Mahdollisuuksien mukaan omaohjaajien tapaaminen
- Perheelle huone valmiiksi
- Asiakkuuden aloittaminen Nappulaan jokaiselle perheenjäsenelle
- Nappulan Yhteystiedot-lomakkeen täyttäminen

Turvallisuuden ja riskien arviointi arviointijakson aikana

- Päihteiden käyttö
- Väkivalta
 - Tarvittaessa tehdään yhteistyötä Keravan Lyömättömän Linjan kanssa
- Lääkkeet, sairaudet ja tarttuvat taudit
- Vuorovaikutus
- Lapsen kokemukset
- Vanhempien vaikea erotilanne

Ensimmäinen tapaaminen

- Kerrotaan perheelle arviointijaksosta ja käydään yhdessä läpi arviointijakson rakennetta.
- Ensimmäisellä tapaamisella täytetään perustietolomake (LIITE 2), perhekuntoutuksen sopimus (LIITE 3) sekä kuljetus- ja valokuvauslupalomake (LIITE 4).

Toinen arviointitapaaminen

- Aloitetaan Vanhemmuuden roolikartta®-työskentelyä.
- <http://www.vslk.fi/index.php?id=19>

Kolmas arviointitapaaminen

- Jatketaan Vanhemmuuden roolikartta®-työskentelyä.
- <http://www.vslk.fi/index.php?id=19>

Neljäs arviointitapaaminen

- Toimintaterapeutin tapaaminen
- Toimintaterapeutti suunnittelee toiminnallisen tapaamisen perheen tarpeista lähtien.
- Tapaaminen voi sisältää esimerkiksi yhteisen ruokailun suunnittelun, kaupassa käynnin sekä ruuanlaiton.

Viides arviointitapaaminen

- Aloitetaan Vahvuus- ja huolimittari perhetyössä (VAHU-mittari)-työskentelyä vanhemman kanssa.
- Aikuisen VAHU-lomake lapsesta tai nuoresta

Kuudes arviointitapaaminen: tapaaminen lapsen kanssa

- Aloitetaan Vahvuus- ja huolimittari perhetyössä (VAHU-mittari)-työskentelyä lapsen kanssa.
- VAHU-lomake lapselle tai nuorelle
- Käydään lomakkeen asioita läpi soveltuvin osin lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden.

Seitsemäs arviointitapaaminen

- Jatketaan Vahvuus- ja huolimittari perhetyössä (VAHU-mittari)-työskentelyä vanhemman kanssa.
- Aikuisen VAHU-lomake vanhemmasta ja perheestä
- Yhteenvedo-, suositus- ja tavoitelomakkeita hyödynnetään tarpeen mukaan.

Kahdeksas arviointitapaaminen

- Tapaamisella kartoitetaan mielenterveys- ja päihdeasioita sekä arvioidaan perheenjäsenten yleistä terveydentilaa.
- Psykiatrinen sairaanhoitaja pitää tapaamisen.
- Vanhemmilta kartoitettavia asioita ovat masennus, ahdistus ja päihteiden käyttö. Kartoittamista ei tehdä, jos asiakkaalla on hoitokontakti.
- Asiakas täyttää tulostetun lomakkeen, jonka hän käy yhdessä työntekijän kanssa läpi.
- Testit löytyvät osoitteesta
<https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/itsearviointi/Pages/default.aspx>
- Alkoholin käyttö
 - AUDIT-kysely (Alcohol Use Disorders Identification Test)
 - Alkoholin käytön ja siihen liittyvien riskien arviointi
- Masennus

- Masennuskysely (BDI-21, Beck Depression Inventory)
 - Masennusoireiden vaikeusasteen arviointi
- Ahdistuneisuus
 - Ahdistuneisuuskysely (GAD-7, Generalized Anxiety Disorder 7-item scale)
 - Ahdistuneisuusoireiden arviointi
- Tarvittaessa asiakasta ohjataan ja motivoidaan hoitokontaktiin.

Yhdeksäs arviointitapaaminen

- Toimintaterapeutin tapaaminen
- Toimintaterapeutti suunnittelee toiminnallisen tapaamisen perheen tarpeista lähtien.
- Tapaaminen pidetään perhekuntoutusyksikön ulkopuolella.

Kymmenes arviointitapaaminen: tapaaminen lapsen kanssa

- Jatketaan tarvittaessa VAHU-lomaketta.
- Työskennellään arviointijaksolla esiin nousseiden asioiden parissa.

Yhdestoista arviointitapaaminen

- Jos arviointijaksolla on noussut esiin, että perhe voisi hyötyä laajemmasta arvioinnista, pohditaan yhdessä perheen kanssa Perhearviointimenetelmän aloittamista.

Kahdestoista arviointitapaaminen: Yhteenveto arviointijaksosta

- Omaohjaajat tekevät yhteenvedon arvioinnista arviointijakson päättyessä.
- Yhteenveto käydään läpi yhdessä perheen kanssa sekä lähetetään lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle.

TYÖNTEKIJÖIDEN ROOLIT

Vastaava perheohjaaja

- Työntekijöiden toteuttaman arviointityön ohjaus ja valvonta arviointijakson aikana
- Lausuntojen tekeminen pyyntöjen mukaan
- Kuukausiraporttien tarkistaminen
- Yhteenvedon laatiminen perhekuntoutusjakson päättyessä
- Yhteydenpito lapsen asioista vastaavaan sosiaalityöntekijään
- Tarvittaessa arviointijaksoon liittyvien työtehtävien delegointi työntekijöille

Omaohjaaja

- Omaohjaaja-työparilla päävastuu arviointijakson toteuttamisesta
- Arviointijakson tapaamiset perheen kanssa
- Arviointijakson yhteenvedon laatiminen
- Virallisten asioiden hoitaminen perheen kanssa
- Neuvotteluihin osallistuminen
- Kuukausiraportin laatiminen

Työntekijä

- Perheen saapuessa kuntoutusjaksolle vastaanottava työntekijä aloittaa työskentelyn alkuun liittyvät tehtävät.
- Perhekuntoutuksen arkeen osallistuminen
- Havainnointi arjessa ja tarkkojen kirjausten tekeminen
- Akuuttien asioiden hoitaminen
- Akuuteissa tilanteissa yhteydenotto tarvittaessa lapsen asioista vastaavaan sosiaalityöntekijään, tämän työpariin tai päivystysnumeroon
- Vakituinen työntekijä laatii viikkoraportin sunnuntaisin
- Vastaavan ohjaajan delegoimien työtehtävien hoitaminen

Psykiatrinen sairaanhoitaja

- Perheenjäsenten terveydentilan arviointi
- Mielenterveys- ja päihdeasioiden kartoittaminen
- Tarvittaessa ohjaus ja motivointi hoidon hakemiseen

Toimintaterapeutti

- Toimintaterapeutin tekemä arviointityö perheiden tarpeista lähtien
- Toimintamahdollisuuksien arviointi: fyysinen, psyykinen, sosiaalinen ja kognitiivinen toimintakyky
- Kaksi tapaamista jokaisen perheen kanssa
- Tarvittaessa tiiviimpi työskentely perheen kanssa
- Havainnointi ja työskentely perhekuntoutuksen arjessa

Nuorisokylän johtaja / sosiaalityöntekijä

- Osallistuminen tarpeen mukaan arviointityöhön mm. neuvomalla arviointityötä tekeviä työntekijöitä

YHTEISTYÖ LAPSEN ASIOISTA VASTAAVAN SOSIAALITYÖNTEKIJÄN KANSSA

- Yhteydenpito lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa on tiivistä koko perhekuntoutusjakson ajan.
- Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on laatinut yhdessä perheen kanssa tavoitteet perhekuntoutusjaksolle. Näiden pohjalta luodaan yksityiskohtaisempia tavoitteita perhekuntoutusjakson aikana.
- Lastensuojelun asiakassuunnitelma sisältää kuvauksen perheen tilanteesta ja tavoitteista perhekuntoutusjaksolle.
- Lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle lähetetään
 - Perhekuntoutuksen kuukausiraportti kuukausittain
 - Yhteenveto arviointijaksosta
 - Yhteenveto perhekuntoutuksesta perhekuntoutusjakson loputtua
- Akuuteissa tilanteissa otetaan viipymättä yhteyttä lapsen asioista vastaavaan sosiaalityöntekijään. Mikäli lapsen asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää tai hänen

työpariaan ei tavoiteta, otetaan yhteyttä henkilökunnalle tarkoitettuun päivystysnumeroon.

Aloitusneuvottelu

- Aloitusneuvottelu pidetään ennen perhekuntoutusjakson alkua tai ensimmäisellä perhekuntoutusviikolla.
- Käydään yhdessä läpi perheen tämän hetkinen tilanne ja tavoitteet perhekuntoutusjaksolle.
- Keskustellaan perheen aiemmin saamista tukitoimista ja kunnan lastensuojelun tekemästä työskentelystä perheen kanssa.
- Tarvittaessa pyydetään asiakkailta lupa asiakassuunnitelman lisäksi muiden dokumenttien saamiseen.
- Käydään yhdessä läpi arviointijakson runko ja pohditaan, mitkä osa-alueet ovat keskeisiä perheen kannalta ja onko kaikkia osa-alueita tarpeen käydä läpi.
- Sovitaan seuraavan neuvottelun ajankohta.

LÄHTEET

Itsearviointi 2016. Mielenterveystalo.fi. HUS. Viitattu 25.11.2016.

<https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/itsearviointi/Pages/default.aspx>

Laukkanen M. 2011. Perhearviointi – perheen voimavarojen, vahvuuksien ja vaikeuksien arviointimenetelmä. Perheterapia 2/11. 27. vuosikerta. 5-16.

Vanhemmuuden roolikartta 2016. Varsinais-Suomen Lastensuojelukuntayhtymä. Viitattu 25.11.2016. <http://www.vslk.fi/index.php?id=19>

Vilén, M. & Seppänen, P. 2014. VAHU-mittarin käsikirja. Vahvuus ja huolimittari perhetyössä. Helsinki: Mielle.

Ylitalo, P. (toim.) 2011. Roolikartta vanhemmuuden, parisuhteen ja itsenäistymisen tueksi. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

LIITTEET

Liite 1: Arviointijakson tehtävälista

Tehtävä	Ajankohta	Vastuuhenkilö	Milloin tehty?
Asiakkuuden aloittaminen Nappulaan	Ensimmäinen päivä	Työntekijä	
Vastuutyöntekijöiden ilmoittaminen sosiaalitoimeen	Ensimmäisinä päivinä	Vastaava perheohjaaja	
Perhekuntoutuksen sopimuksen täyttäminen	Ensimmäisinä päivinä	Omaohjaaja	
Kuvaus-, kuljetus- ja videointiluvan täyttäminen	Ensimmäisinä päivinä	Omaohjaaja	
Perustietolomakkeen täyttäminen	Ensimmäisinä päivinä	Omaohjaaja	
Aloituseuvottelu lapsen asiasta vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa	Ensimmäisellä viikolla, ellei pidetty ennen perhekuntoutuksen alkua	Omaohjaaja	
Vanhemmuuden roolikartta	1-2 viikolla	Omaohjaaja	
Ensimmäinen arviointitapaaminen lapsen kanssa	2 viikolla	Omaohjaaja	
Ensimmäinen toimintaterapeutin tapaaminen	2-3 viikolla	Toimintaterapeutti	
VAHU-mittari	2-3 viikolla	Omaohjaaja	
Päihteiden käyttö AUDIT- kysely	3-4 viikolla	Psykiatrinen sairaanhoitaja	
Masennuskysely BDI-21	3-4 viikolla	Psykiatrinen sairaanhoitaja	
Ahdistuneisuuskysely GAD-7	3-4 viikolla	Psykiatrinen sairaanhoitaja	
Toinen toimintaterapeutin tapaaminen	3-5 viikolla	Toimintaterapeutti	
Toinen arviointitapaaminen lapsen kanssa	3-4 viikolla	Omaohjaaja	
Pohdinta, aloitetaanko perhearviointi	4-5 viikolla	Omaohjaaja	
Yhteenvetotapaaminen	4-5 viikolla	Omaohjaaja	

Liite 2: Perhekuntoutuksen perustietolomake

Paasikiven Nuorisokylä

Päivölän perhekuntoutusyksikkö

Porvoontie 10

04220 Kerava

paivola@paasikivennk.fi

050 4324172

perustiedot

LAPSI

Nimi: _____ Henkilötunnus: _____

Osoite: _____

Puhelinnumero: _____

Lapsen huoltaja/huoltajat: _____

Keitä muita perheeseen kuuluu tai ovat lapselle
läheisiä: _____

Sairaudet ja tarttuvat
taudit: _____

Allergiat: _____

Lääkitys ja
hoitokontaktit: _____

LAPSI

Nimi: _____ Henkilötunnus: _____

Osoite: _____

Puhelinnumero: _____

Lapsen huoltaja/huoltajat: _____

Keitä muita perheeseen kuuluu tai ovat lapselle
läheisiä: _____

Sairaudet ja tarttuvat
taudit: _____

Allergiat: _____

Lääkitys ja
hoitokontaktit: _____

ÄIDIN TIEDOT

Nimi: _____ Henkilötunnus: _____

Puhelinnumero: _____

Sairaudet ja tarttuvat
taudit: _____

Allergiat: _____

Lääkitys ja
hoitokontaktit: _____

ISÄN TIEDOT

Nimi: _____ Henkilötunnus: _____

Puhelinnumero: _____

Sairaudet ja tarttuvat
taudit: _____

Allergiat: _____

Lääkitys ja
hoitokontaktit: _____

Muuta, joka Päivölän työntekijöiden olisi hyvä tietää perheestänne: _____

Nykytilanteen kuvaus (vanhemman näkemys): _____

Vanhemman toiveet kuntoutusjaksolle : _____

Liite 3: Perhekuntoutuksen sopimus

Paasikiven Nuorisokylän Säätiö

Päivölän perhekuntoutusyksikkö

Porvoontie 10, 04220 Kerava

050 43 24172

Sopimus Päivölässä asumisesta ja työskentelystä

Yhteinen tavoitteemme on, että viihdyt ja saat tukea itsellesi ja perheellesi ja löytäisitte perheenä voimavaranne Päivölän kuntoutusjaksolta. Jotta asumisestanne ja kuntoutusjaksostanne tulisi mahdollisimman onnistunut, toivomme teidän sitoutuvan seuraaviin asioihin:

- Noudatan Paasikiven nuorisokylän sääntöjä sekä työntekijöiden antamia ohjeita.
- Sitoudun työskentelyyn Päivölän työntekijöiden sekä sosiaalityöntekijöiden kanssa yhdessä laaditun kuntoutussuunnitelman mukaisesti. (mm. järjestetty toiminta, perheterapeutin tapaamiset)
- Olen vastuussa omista lapsistani ja heidän tekemisistään. Lastenhoidosta sovitaan aina etukäteen työntekijöiden kanssa.

Turvallisuusohjeet:

- Olen perehtynyt turvallisuusohjeisiin
- Tutustun ilmoitustaululla oleviin Tulipalon sattuessa – ohjeisiin. Tulipalotilanteessa kokoontumispaikka on kirkon edessä.
- Kynttilöiden polttaminen ja tupakointi on ehdottomasti kielletty.
- Huolehdin avaimistani ja avaimia ei saa luovuttaa ulkopuolisille edes väliaikaisesti.
- Kadottaessani avaimen, olen velvollinen korvaamaan sen.
- Ilmoitan ja neuvottelen asuntoni puutteista, vioista ja

muutostarpeista/muutostoiveista työntekijöille.

- Perheet vastaavat omista tavaroistaan.
- Minulle on kerrottu, että alueella on kameravalvonta.
- Puhun yksityisiä puheluita ainoastaan omissa tiloissani.
- Sitoudun säilyttämään lääkkeitani lukitussa lääkekaapissa toimistossa tai omassa huoneessani sopimuksen mukaisesti. Noudatan lääkärin lääkemääräyksiä ja pidän työntekijät ajan tasalla lääkityksistäni.
- Työntekijöillä on oikeus tulla huoneeseeni, jos heillä herää huoli.

Asumisviihtyvyys

- Noudatan säännöllistä päivärytmiä. Yörauha alkaa klo 21.
- Käyttäydyn asiallisesti, en aggressiivisesti ja kiinnitän huomiota hyviin käytöstapoihin ja vuorovaikutustaitoihin.
- Päivölän alue on **savuton ja päihteetön**. Alueella ja tontin sisääntuloportilla tupakointi on kielletty. Päihteiden tuominen alueelle ja päihtyneenä oleminen on ehdottomasti kielletty.
- Kaikista vierailuista (sukulaiset, ystävät, lastenkodin osastojen lapset ja lemmikit) on sovittava etukäteen työntekijöiden kanssa.
- Kaikki asumisviihtyvyyteen vaikuttavat, esim. alueen lapsiin liittyvät, huolenaiheet voit kertoa henkilökunnalle.
- Huolehdimme käsihygieniasta. Pesemme kätemme aina ulkoa tullessamme, WC:ssä käynnin jälkeen ja ruokapöytäni tullessamme.
- Perheiden lähtiessä kotiharjoitteluun, perhe huolehtii, että roskat on viety, tiskit tiskattu sekä jättävät avaimet Päivölään kotiharjoittelun ajaksi.

Sopimus on käyty kanssani läpi:_____

Sitoudun allekirjoituksellani noudattamaan yllämainittuja asioita:

Aika ja paikka

Allekirjoitus/allekirjoitukset

Liite 4: Lupalomake valokuvaukseen, kuljetukseen ja videointityöskentelyyn

Paasikiven Nuorisokylä

Päivölän perhekuntoutusyksikkö

Porvoontie 10

04220 Kerava

paivola@paasikivennk.fi

Annan luvan Päivölän työntekijöille:

- ☐ Valokuvata itseäni ja lastani
- ☐ Kuljettaa lastani autolla ja tiedän, että lapsi on auton kyydissä omalla vastuullani.

Itse olen työntekijöiden kyydissä myös omalla vastuullani.
- ☐ Videokuvata perhettäni arkisissa tilanteissa ja retkillä.
- ☐ VIG-työskentelyyn, joka on vuorovaikutusta tukeva työskentelymenetelmä.
- ☐ MIM-arviointiin, joka on vuorovaikutusta arvioiva menetelmä

Keravalla . /201